

Szabó Miklós – Vinnai Edina – Zódi Zsolt

Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszék

Jogi doktrína

Előadásvázlatok I. (1.-6. előadások)
(kézirat gyanánt)

Szerkesztette: Zódi Zsolt

2016

Tartalom

1. fejezet.....	6
A nyelvről és a jogi nyelvről.....	6
1. A nyelvről és a jogi nyelvről általában.....	6
1.1. A nyelv, mint jelrendszer – a szemiotika.....	6
1.2. Grammatika.....	6
1.3. A jogi nyelv helye a nyelven belül.....	7
2. A jogi nyelv jellemzői.....	9
3. A magyar jogi nyelv rövid története.....	11
Ellenőrző kérdések.....	12
2. fejezet.....	13
A szövegekről és a jogi szövegekről.....	13
1. A szöveg.....	13
1.1. A szöveg fogalma.....	13
1.2. Az írott szöveg előnyei.....	14
2. A jogi szöveg.....	15
3. A jogi szövegek típusai.....	16
3.1. A jogforrások.....	16
3.2. Működési szövegek.....	17
3.3. Magyarázó szövegek.....	18
4. Összefoglaló táblázat a jogi szövegek típusairól.....	19
Ellenőrző kérdések.....	20
3. fejezet.....	22
Elsődleges jogforrások I. Törvény és rendelet Magyarországon.....	22
1. Az elsődleges jogforrásokról.....	22
2. A jogszabályok kibocsátására jogosult szervek és a jogalkotási eljárás.....	23
3. A jogszabályok rendszere – a jogrendszer.....	24
4. A jogszabály, mint szöveg.....	25
4.1. Formai jellegzetességek.....	25
4.2. A jelenlegi magyar helyzet.....	26
Ellenőrző kérdések.....	30
4. fejezet.....	31
Elsődleges jogforrások II. Egyéb jogszabályok, és az Alkotmánybíróság határozatai.....	31
1. Az Európai Unió jogszabályai.....	31
1.1. Jogalkotás az EU-ban.....	31
1.2. Az EU-s jogszabályok felépítése.....	32

2. Az önkormányzati rendelet	33
3. Az Alkotmánybíróság határozatai.....	33
Ellenőrző kérdések	35
5. fejezet.....	36
Másodlagos jogforrások I. Állami és nem állami kvázi-jogszabályok	36
1. Mik is azok a kvázi-jogszabályok.....	36
2. Állami kvázi-jogszabályok	37
3. A nem állami kvázi-jogszabályok	39
Ellenőrző kérdések	41
6. fejezet.....	42
Másodlagos jogforrások II. Döntvényi jog	42
1. A döntvény és a precedens fogalma	42
1.1. Az egyedi döntések szerepe a precedensjogban és törvényi jogban.....	42
1.2. Döntvényi jog Magyarországon.....	43
2. Hogyan működnek a precedensek és a döntvények?	43
2.1. A common law precedens-módszere	43
2.2. A kontinentális jog döntvény-használata	44
3. A döntvényi jog a Kúrián és a magyar rendes bíróságokon	45
3.1. Absztrakt eszközök	45
3.2. Egyedi döntvények (EBH és BH)	46
4. Más, döntvényekkel operáló bíróságok: Emberi Jogok Európai Bírósága, Európai Bíróság	47
Ellenőrző kérdések	48

Bevezetés

Ez a kiadvány a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán évek óta tanrendben szereplő *Jogi doktrína* című tantárgy előadásainak vázlatát tartalmazza. A tárgy propedeutikai jellegű, és épít a *Bevezetés a jog és államtudományokba* című tantárgyra; annak tulajdonképpen a folytatása. Fő célja, hogy a joghallgatók már első évesen megismerkedjenek a legfontosabb jogi szövegtípusokkal, és a szövegek előállításának fő szabályaival, fogásaival.

Az előadások a jogi szövegek három nagy fajtájába vezetik be a hallgatókat. Ezek a *jogforrások*, a jog működése során keletkező *működési szövegek*, és a jogot *magyarázó szövegek*. A jegyzet gerincét ezeknek a szövegtípusoknak az ismertetése tesz ki. Ezen kívül a bevezető részben a jogi nyelv sajátosságaival, a záró részben pedig a jogalkalmazás és a jogi forráskutatás, és ezen belül hangsúlyosan az elektronikus jogi forráskutatás néhány mesterfogásával és jellegetességével ismerkedhetünk meg.

A tantárgy gyakorlati orientációjú, ezért heti egy órás gyakorlat is kiegészíti, amelyhez már korábban készült egy munkafüzet, de a tárgy oktatói eze felül minden évben közzétesznek az interneten olyan gyakorlati feladatokat, amelyek egyfelől a jogi szövegek megértésének és megalkotásának folyamatában segítenek, másrészt a gyakorlatokon beadandó feladatként szolgálhatnak.

Minden fejezetet (előadást) ellenőrző kérdések zárnak. Az ellenőrző kérdések egyben az írásbeli beszámoló anyagának is az alapját képezik.

A tananyag minden évben változik, csiszolódik. Minden jószándékú kritikát és jobbító javaslatot szívesen fogad a Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszék közössége.

A szerkesztő

Elmélet

1. fejezet

A nyelvről és a jogi nyelvről

(Szabó Miklós – Vinnai Edina)

1. A nyelvről és a jogi nyelvről általában

1.1. A nyelv, mint jelrendszer – a szemiotika

A szöveg a nyelvi kifejezések egyik szerveződési szintje és módja. A főfogalmunk tehát a nyelv lesz. A nyelv egy jelrendszer. A jelrendszer jelek strukturált együttese. A jelek egy sajátosan emberi tevékenység: a jelölés (szemiózis) eszközei. Jel bármi lehet (egy tárgy, egy szín, hang, vonal, elektromos impulzus stb.), tehát bármely dolog, amely egy másik dolog helyett áll; a jelek ugyanis nem a dolgok egy osztályát, hanem egy funkcióját képezik. Ez a funkció pedig a jelölés: egy másik dolog reprezentálása. E funkció betöltéséhez a jelnek 1. érzékelhetőnek és azonosíthatónak kell lennie mint jelnek (meg kell tudnunk állapítani róla, hogy az egy jel); 2. megkülönböztethetőnek kell lennie mint egy jelrendszer elemének (meg kell tudnunk állapítani róla, hogy melyik jelrendszerhez tartozik – pl. egy szó melyik nyelven hangzott el); 3. azonosíthatók kell lennie e jelrendszeren belül (meg kell tudnunk állapítani róla, hogy melyik jel az); 4. végül meg kell tudnunk állapítani róla, hogy az a jel azon

a jelrendszeren belül mit jelöl. A jelek kiválasztásának és kombinálásának szabályaiból áll a kód.

A természetes nyelvek csak az egyik – bárha alapvető – típusát képezik a jelrendszereknek; elég a zászló-, a morze-, a kéz-, a hang-, közlekedési és még ki tudja hányféle jelre és jelrendszerre gondolni. Mindegyikük funkciója a jelölés, kézenfekvő tehát törekedni a jelek általános elméletének felállítására. A görög széma (=‘jel’) és a szémeiótikosz (=‘jeleket megfigyelő’) szavakból származtatott szémeiótiké nyomán John Locke által bevezetett „szemiotika” mint a „jelek tudománya” (doctrine of signs) foglalta el helyét a tudományok között, s így vezette be Ch. S. Peirce a mai gondolkodásba (semiotic, az 1960-as évektől semiotics). A szemiotika ma legáltalánosabb értelemben a jelentés-képzés alapvető emberi tevékenységének tudománya. Három fő problémája: 1. hogyan alakul át a környező világ emberi környezetté azáltal, hogy jeleken keresztül érzékeljük és fogalmazzuk meg a magunk számára; 2. hogyan kódoljuk és dekódoljuk a környező világot, s alakítjuk ezáltal sajátos kulturális tárgygyá; 3. hogyan kommunikálunk és cselekszünk a jelek segítségével, hogy ezt a kulturális tárgyat közös kulturális univerzumunkká változtassuk. Részből ebből következik a szemiotika három fő ága vagy területe: 1. a szintaxis, amely a jelek egymáshoz való viszonyával foglalkozik (s ennyiben a grammatikának is az alapja); 2. a szemantika, azaz a jel és a jelentés problémáinak vizsgálata, ami a jel és a (jelölt) valóság viszonyára figyel; valamint 3. a pragmatika, a jelek tényleges és célzatos használata a beszélők között, azaz a jelek és azok használói viszonyában.

1.2. Grammatika

A természetes nyelvek esetén a jelek kiválasztásának és kombinálásának szabályait a grammatika – a nyelvtan – rögzíti. A grammatika – minden grammatika – két részből áll. Az egyik az a szabálykészlet, amely a nyelv jelölő funkcióval nem rendelkező, véges, kis számú (néhány tucat) elemeinek (a hangoknak) az összekapcsolását vezérli jelölő funkcióval rendelkező elemekké (szavakká), továbbá a jelölő

funkcióval rendelkező elemek (szavak) összekapcsolását vezérli jelölő funkcióval rendelkező struktúrák (mondatokká); a másik a szókészlet, vagyis az adott nyelv jelöletet és jelentést hordozó alapelemeinek – a szavaknak – a halmaza (a lexikon). A grammatika a mondatok összeállításának szabályaival befejezettnek tekinti a feladatát. Ide tartozik még a modalitás, vagyis mondatfajták megkülönböztetése. Ezek közt ismertek a kijelentő („Péter elment.”), a kérdő („Péter elment?”), a felszólító („Menj el, Péter!”), az óhajtó („Bárcsak Péter elmenne!”) és a felkiáltó mondat („Péter elment!”). A mondatfajtákhoz csak részben kapcsolódik a nyelvi közlések funkciójának megkülönböztetése: a deskriptív, leíró (kijelentő mondat); a preskriptív, előíró (felszólító), az expresszív (felkiáltó mondat) és a performatív (cselekvést megvalósító mondat – pl. „Igen!” (házasságkötéskor), „Bűnös!” (ítélethirdetéskor), „Vállalom!” (ígéretadásor) stb.

Azonban világos, hogy nem egyszerűen azért beszélünk, hogy nyelvileg helyes, jelentést hordozó mondatokat állítsunk elő (mint pl. egy nyelvkönyv valamely feladataként tesszük). Nem érjük be a mondatokkal: ezeket összefűzzük, hogy közléssé álljanak össze, melyek révén elérjük, amit akartunk – elmondani egy történetet, kérni egy szívességet, felállítani egy szabályt, felkelést szítani, verset költeni stb. A kérdés tehát az: vannak-e szabályok a mondatok fölött, van-e magasabb szint a szabályok fölött? A válasz természetesen: igen. A mondatokat egy diskurzus részeként állítjuk össze, s ez adja a jelentésképzés és -közlés keretét és feltételét. A diskurzus az emberi cselekvés egyik fajtája, ezért intencionalitás (szándékoltság) és szubjektivitás (alanyiség) jellemzi. Ahhoz, hogy a jelentés érzékelhető legyen, a jeleknek sorozattá kell összekapcsolódnuk, s egy tárgyra kell irányulniuk; ez a diskurzus. A tárgyra irányuló intencionalitáson túl a közlésben résztvevő szubjektumok egymáshoz, s a tárgyhoz való viszonya is a diskurzus alkotóelemét képezi. Ami a diskurzus során a mondatokból előáll, az a szöveg – a jelek materiális megnyilvánulása, intencionális egységbe szerveződve. A szöveg – amelynek jellegzetességeivel a következő fejezet foglalkozik – a közlés legátfogóbb értelmi egysége, amely a jelek szerveződését is meghatározza. A jelek és a szöveg szintje közötti kölcsönhatások hálózata az, amely végső fokon a jelentést eredményezi.

1.3. A jogi nyelv helye a nyelven belül

Bármennyire is nehezen érthető a laikusok számára a különféle jogi szövegek nyelve, mégis abból kell kiindulnunk, hogy a jogi nyelv a hétköznapi, természetes nyelv szerves része, és nem mesterséges nyelv, mint pl. a matematika vagy a logika „nyelve”. Ebből következően a jogi nyelvre többnyire a természetes nyelv hangtani, szótani és mondattani szabályai vonatkoznak, jelentős eltérés tapasztalható azonban a lexika, szókészlet és a stilsztika területén. Ugyanakkor a természetes nyelven belül a nyelvi rétegek alapján pontosan körülhatárolható a jogi nyelv, mint a szaknyelvek egyik csoportja. A természetes nyelvek belső rétegei a következőképpen különíthetők el:

1. A normatív nyelvváltozatok közé sorolható az elsősorban írott formában megjelenő irodalmi nyelv, ami a szépirodalom és a sajtó nyelve, másrészt a köznyelv, amit mint sztenderd nyelvváltozatot az iskolában megtanulunk, majd a legtöbb hétköznapi helyzetben használunk, és amelynek használatától azt remélhetjük, hogy azt a nyelvi közösség legtöbb tagja megérti. Ettől a sztenderd nyelvhasználatától azonban sokan eltérnek, aminek lehetnek földrajzi vagy társadalmi okai. Az (írásbeli) irodalmi nyelv és a (szóbeli) köznyelv tehát a nemzeti nyelv két, általánosan használt és normatív (kötelező mintaként szolgáló) változata.
2. A területi nyelvváltozatok kisebb, jellemzően hangtani, néha szóhasználatbeli eltéréseket mutatnak a sztenderd nyelvhasználathoz képest. A magyar nyelv esetében ezeket helyi nyelvjárásoknak nevezzük, és jelenleg tíz nyelvjárásit különítenek el a nyelvészek Magyarországon. Az eltérések leginkább a hangokban mutatkoznak meg, egy-két nyelvjárásnak van néhány sajátos szava, amely

nem szerepel a sztenderdizált nyelvben, vagy olyan kifejezést használ, amely nem jellemző, de érthető az irodalmi nyelv számára is. A köznyelvben a nyelvjárásokat gyakran dialektusként is emlegetik, de a dialektus a nyelvészetben nagyobb eltéréseket feltételez a sztenderd nyelvhasználathoz képest. A magyar nyelvben legismertebb palóc, valamint a Szegeden és környékén jellemző nyelvváltozatra nyelvjárásként vagy tájszólásként is tekinthetünk. Nagyobb nyelveknél beszélhetünk a nyelvjárástípusokról, ahol már jelentős különbségek fedezhetők fel az egyes területeken élők nyelv-

használata között (pl. az angol, német, kínai, spanyol nyelvek esetében).

3. Kevésbé ismert a társadalmi nyelvváltozatok (csoportnyelvek vagy szociolektusok) kategóriája: ezek egy meghatározott társadalmi osztály, réteg jellemző nyelvei, és kialakulásuk a beszélők társadalmi háttérével (és nem földrajzi származásukkal) függ össze. Négy alcsoportját lehet megkülönböztetni:

- a) hobbinyelvek: sporthoz, szabadidős tevékenységhez, játékokhoz kapcsolódó nyelvhasználat
- b) életkori nyelvváltozatok: dajkanyelv, kisgyermekek, diákok, tinédzserek vagy az idősek nyelvhasználata
- c) argó: szleng, vagy eredetileg tolvajnyelv
- d) szaknyelvek: egy adott szakmához, hivatáshoz, mesterséghez tartozók nyelvhasználati módja (ennek egyik fajtája a jogi nyelv)

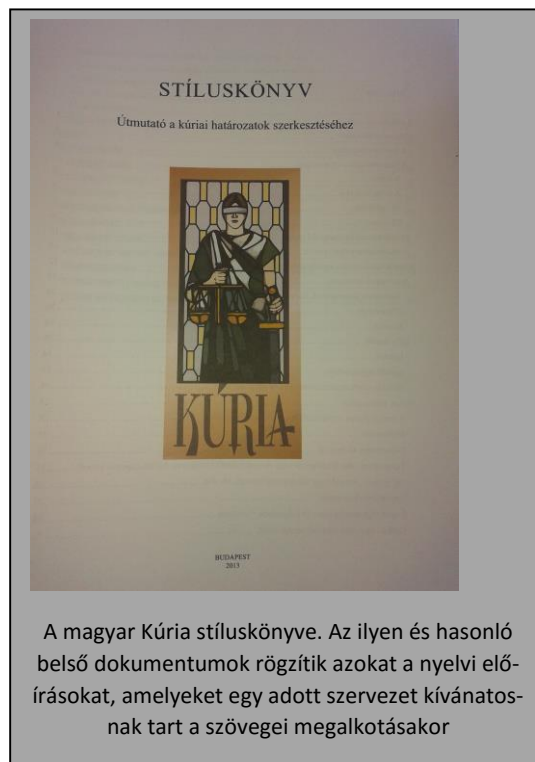

Az amerikai bandák argójának ugyanaz a funkciója, mint általában az ún. tolvajnyelveknek: a titkosság biztosítása és a csoportidentitás növelése

A nyelvi rendszer nem homogén, hanem belsőleg tagolt, különféle időbeni, területi és társadalmi változatok összességékként létezik.

A szociolektusok – s azokon belül a szaknyelvek – a köznyelv részét képezik. Nem más nyelvek tehát, hanem egyazon nyelv jól körülírható jegyekkel rendelkező változatai. E jegyek elsősorban a szavak szintjén: bizonyos morfológiai alakzatok preferálásában, sajátos szókészletben és frazeológiában mutatkoznak meg; mindenekelőtt az élethelyzet által megkívánt és az összetartozást kifejező és erősítő közös szókinccs alkalmazásában. A szociolektusokat az adott élethelyzetre szocializálódás során, a csoportba vagy közösségbe való be-tagolódásunk részeként, nagyrészt tudatosan, célzatosan és többé-kevésbé szervezeten tanuljuk meg. (Nem kis részben éppen ez a feladata az egy-egy szakma művelésére irányuló képzésnek, felkészítésnek.) Azonban jogi nyelv szaknyelvként sem homogén, további belső rétegei vannak:

1. A jogi nyelv alapját a jogalkotás – elsősorban a törvények, másodsorban a rendeletek – nyelve képezi és határozza meg a többi terület sajátosságait is. Ez könnyen megérthető: minthogy a jogélet minden szereplőjének tevékenysége a jogszabályok alkalmazására irányul, e szabályokkal együtt azok fogalmihoz és fogalmazási módjához is igazodik. Ha pl. a jogszabályokban nem szerepel a 'szélhámos-ság' (csak pl. a 'csalás') szó, akkor az a szaknyelvben sem bír jelentéssel, s nem használható.
2. A következő réteg a jogalkalmazás nyelve, azaz a bíróságok és más hatóságok által az ítéleteikben és más határozataikban használt nyelv. Minél magasabb szintű jogalkalmazó szervről van szó, annál szabatosabb – a tételes jog nyelvéhez annál jobban igazodó – a fogalmazásmódja. Alsó szintjét a

A magyar Kúria stíluskönyve. Az ilyen és hasonló belső dokumentumok rögzítik azokat a nyelvi előírásokat, amelyeket egy adott szervezet kívánatosnak tart a szövegei megalkotásakor

mindennapos igazgatási és rendészeti határozatok nyelvezete jelenti. A jogalkalmazás nyelvéhez sorolhatjuk a közjegyzők és ügyvédek által szerkesztett okiratok nyelvezetét is.

3. Jobban eltávolodik a tételes jog nyelvétől a jogtudomány nyelve, minthogy ez két szaknyelv – a jogi nyelv és a tudományos nyelv – jegeit egyesíti. A kifejezésbeli pontosság természetesen a tételes jogi terminológia használatát kívánja meg, ezek mellé azonban a jogtudomány további fogalmakat, kifejezéseket is felvesz (pl. régebben vagy más jogrendszerekben használatosakat). A jogtudományokat művelő és oktató jogi oktatás nyelve is nyilvánvalóan e körbe tartozik.
4. Nem két szaknyelv, hanem a köznyelv és a jogi nyelv határterületén különülnek el a „legslamposabb”, legkevésbé szakszerű jogi nyelvhasználati módok. Egyikként ide soroljuk a jogi ismeretterjesztés és tömegtájékoztató nyelvét, amelyet a joghoz képest laikusok (pl. újságírók) használnak nem mindig a legkorrektebb módon. A másik határterület a jogi konyhanyelv, amelyet bár szakemberek használnak, de szakmájuk nyilvános gyakorlásán kívül, csupán egymás közti érintkezésük során.

2. A jogi nyelv jellemzői

A nemzeti nyelveken belül elkülönülő szaknyelvek a társadalmi munkamegosztás eredményeként jönnek létre, és alapvető funkciójuk az adott szakmai, foglalkozási, tudományos terület művelőinek egymás közti kommunikációjának, és ezen keresztül az ismeretek, tudás közvetítésének segítése. Bár az anyanyelv részét képezik, de alapvetően más élethelyzetekben használjuk a szaknyelveket, és másként is sajátítjuk is el azokat: jellemzően felnőtt korban, tudatosan ismerkedünk meg egy szakma, foglalkozás nyelvével.

Ugyanakkor a szaknyelvekkel szemben – változó mértékben ugyan, de – fennáll az az igény a társadalom tagjai részéről, hogy azok számukra is érthetőek legyenek. A jogi nyelvvel szemben talán a legerősebb ez az igény, hiszen a jog a mindennapi élet egyre több területét hálózza be, és fontos elvárás, hogy az emberek megismerjék (és meg is értsek) azokat a szabályokat, amelyek a magatartásaikat befolyásolják. Ezért fogalmazódik meg erős kritika a laikusok és a nyelvészek részéről a jogi nyelv bonyolult, sokszor érthetetlen nyelvezetével kapcsolatban. A közérthetőséggel szemben a másik oldalon ott áll azonban a szakszerűség, a pontos megfogalmazás követelménye, ami – részben a jogbiztonságra tekintettel – hasonlóan fontos szempont a jogi nyelv esetében. Nem könnyíti meg azonban a jogalkotók dolgát, hogy egyre bonyolultabb életviszonyokat kell szabályozniuk, ez pedig csak olyan összetett nyelvi konstrukciókban valósítható meg, amely az összes jogilag releváns körülményt tartalmazza. Továbbá azt is látni kell, hogy egyre több *szakterület* igényel jogi szabályozást, és ezek szókészlete is beépül a jogi nyelvbe, tovább bonyolítva, nehezítve annak megértését (lásd például az online pénztárgépekről szóló 48/2013. (XI. 15.) NGM rendeletet, ami olyan technikai előírásokat is tartalmaz, amit a jogászok se értenek meg).

A valamennyi szaknyelvre általában jellemző ismérveken túl (mint például hogy a szaknyelvek a köznyelvre épülnek, de bizonyos nyelvi szinteken eltéréseket mutatnak; a szakemberek és a laikusok közötti kommunikáció eszközeként is szolgálnak; sajátos szókinccsel és fogalmazási móddal rendelkeznek stb.) a jogi nyelv rendelkezik néhány olyan tulajdonsággal, amelyek megkülönböztetik a többitől. Az imént említett szakszerűség és közérthetőség egymásnak némiképp ellentmondó követelményeinek érvényesülésén túl a következő jellemzőket vesszük számba:

1. A jogi nyelv normatív nyelv, tehát nem leírja a valóságot (ami van), hanem előírja azt (aminek lennie kell/ene). A jogi kifejezések eszerint általában nem a létező valóságra, hanem egy még nem létező, de lehetséges valóságra vonatkoznak. Másképp megfogalmazva: nem a jogi kifejezéseket vetjük egybe a valósággal (szemben egy olyan kijelentéssel, mint például a „piros a közlekedési lámpa”,

amit egybe tudunk vetni a valósággal és meg tudjuk mondani, hogy a kijelentés igaz vagy hamis), hanem a valóságot mérjük hozzá a jogi előírásokhoz (például Pista magatartása megfelelt-e a jognak, és megállt-e a piros lámpánál, hiszen ezt írja elő számára a jogi szabály).

2. A normativitáshoz kapcsolódik az a jellegzetesség is, hogy a jogi jelenségek esetében a jelentés és az érvényesség szorosan összekapcsolódik: például egy nyelvi értelmetlen végrendelet egyben jogilag érvénytelen is, mert nem állapítható meg a tartalma. És fordítva: egy jogilag érvénytelen végrendelet (például a két tanú aláírásának hiányában) értelmetlen is, mivel nem lehet végrehajtani, „nem jelent semmit”.

A 2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról például 129 darab értelmező fogalmat tartalmaz. Ezek között megtalálhatóak olyan teljesen hétköznapi fogalmak is, mint a „személy”, amelynél a cél a monoszémia megteremtése, de az olyanok is, mint az „anticiklikus pufferráta”, amely olyan pénzügyi szakkifejezés, amelynek pontos definícióját a jogalkotó fontosnak tartotta felvenni a törvénybe.

3. A jogi szaknyelvben kiemelt jelentősége van a szó-készlet-használat, a közlés módjának, minőségének és formájának, hiszen használatukhoz jogi következmények fűződ(het)nek.

4. A jogi nyelv erősen törekszik a pontos szóhasználatra és a szabatos megfogalmazásra, a speciális jogi igényeket pedig az egyes kifejezések megszorító vagy kiterjesztő értelmezésével elégíti ki. Ez megfigyelhető abban a törekvésben is, hogy a jogalkotó a többjelentésű (poliszémikus) szavakat egyjelentésűre (monoszémikus) igyekszik felváltani annak érdekében, hogy minden helyzetben mindenki

ugyanazt a jelentést kapcsolja az adott jogi kifejezéshez. Ennek eszköze a jogalkotó kezében az értelmező rendelkezések alkalmazása, ahol ezt a monoszémikus jelentést igyekszik kijelölni, így maga a jelentés is normatív jellegű lesz.

5. Mind a köznyelvhez, mind más szaknyelvekhez képest sajátos jellemzője a jogi nyelvnek, hogy írott formája fontosabb, elsődlegesebb a beszélt változatához képest, és a szóbeli megnyilvánulásokat alapvetően az írott szövegek (jellemzően a jogszabályok szövege) szervezik és alakítják.

Az egyik legszembetűnőbb jellemzője a szaknyelveknek a sajátos szókincs, szókészlet, ami olyan szakszavakból, műszavakból („terminus technicus”-okból) áll, amelyek gyakran a kívülállók számára nem érthetőek vagy más jelentést kötnek az adott kifejezéshez. A lexikológia a jogi nyelv szókincsének a következő csoportjait különíti el:

1. Természetes fogalmak: ez a köznyelvi szavak csoportja, amelyeket a társadalom többsége által is értett köznyelvi értelemben, jelentésben használunk jogi környezetben is (pl. szülő, helyszín)

2. Definiált jogi fogalmak: ez a speciális jogi szakszókincs, a „terminus technicusok” csoportja, ami további osztályozást tesz lehetővé:

- a) jogi jelentésű, de közismert szavak, amelyek megértése nem okoz gondot a laikusoknak sem (pl. öröklés, hagyaték, végrendelet; ide sorolható sok ősi magyar jogi szavunk: bíró, bíróság, jog, törvény, per, tanú, eskü, örökös)

- b) olyan szavak, amelyek köznyelvi hangzásuk ellenére sem érthetőek a laikusok számára, ezek jelentése, fogalmi értelme nem, vagy nem teljesen világos (pl. jogalany, jogképesség, jogi személy, elbirtoklás, elévülés, vélelem, hatály, végzés)

- c) a köznyelvből átvett szavak, amelyek a jogi nyelvhasználatban speciális, beszűkült és a köznyelvitől eltérő jelentésben szerepelnek (pl. dolog, jószág, test, rokon, birtok, panasz)

3. Nem definiált jogi fogalmak: olyan jogi szakkifejezések, amelyek akár nem is léteznek a köznyelvben, de pontos jelentésük a jogban sincs meghatározva vagy mert nem is lehetséges, vagy mert épp ezzel akar a jogalkotó bizonyos mozgásteret, mérlegelési lehetőséget adni a jogalkalmazónak (pl. jó erkölcsbe ütköző, helyben szokásos módon, kellő időben)

4. Jogtudományi fogalmak: ezek egy része átfedésben van más tudományterületek nyelvével, míg egy másik része a szűk értelemben vett jogi nyelv szókincsét foglalja magában, amelyek nem csak egy-egy jogszabályon vagy jogágon belül használatosak, gyakran nem is a tételes jogban keletkeznek (pl. jogág, jogviszony, felelősség, jogi személy)

3. A magyar jogi nyelv rövid története

Alapvető jogi szavaink magyar eredetűek, még a honfoglalás előtti korból származnak (pl. bíró, eskü, igazság, jog, törvény stb.). A középkorban azonban – nemcsak hazánkban – a latin lett általában a műveltség és a tudomány, így a jog univerzális nyelve is. Az első magyar szokásjogi gyűjteményt, a Tripartitumot („Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve”) is eredetileg latinul írta Werbőczy István (1504 és 1514 között), és később (1565-ben) fordították magyarra, kijelölve ezzel a magyar jogi szaknyelv fejlődési irányát is. A 15-16. században, a reformáció idején kezdődött meg a nemzeti nyelvek kialakulása és megerősödése a latinnal szemben, elsősorban a Biblia-fordításoknak köszönhetően. Ennek ellenére a 17-18. századra hazánkban a latin teljesen eluralkodott a jogi nyelvben, és csak a 19. század folyamán sikerült érdemben visszaszorítani azt a magyarral szemben. Ezt a folyamatot három törvényhozási aktus is segítette:

1. 1792. évi VII. törvénycikk: az iskolákban kötelező lett a magyar nyelv tanítása.
2. 1805. évi IV. törvénycikk: lehetővé tette a magyar nyelv használatát hivatalos ügyekben a latin mellett.
3. 1844. évi II. törvénycikk: a magyar lett a hivatalos nyelv és a törvények is magyar nyelven készültek ezután (ezt a törvénycikket 1844. november 13-án írta alá V. Ferdinánd, ezért 2011. óta ez a magyar nyelv napja).

Emellett jogi szakszótárak is készültek a 19. században, melyek ugyancsak a latin kifejezések magyarítására törekedtek és hatalmas munkát végeztek: kb. 40 ezer szakkifejezést ültettek át latinról magyarra, melyeknek hozzávetőleg az egynegyede (tehát mintegy 10 ezer kifejezés) a mai napig fennmaradt és használatban van. Ezek közül a legismertebb a Márkus Dezső szerkesztette 6 kötetes Magyar Jogi Lexikon.

A jogi nyelv „megtisztításával” párhuzamosan a köznyelvben is megkezdődött a latin szavak felváltása magyarra a nyelvújítási mozgalmaknak köszönhetően, melynek eredményeként ma sem igen találkozunk latin szavakkal a magyar (köz- és jogi) nyelvben – szemben például az angol jogi nyelvvel, amely bár nem a római jog alapján fejlődött, mégis sokkal több latin (és francia) kifejezést használ,

mint a magyar. Önmagában azonban a magyar jogi szavak használata nem feltétlenül garancia az érthetőségre.

Gyakran fogalmaznak meg kritikát a magyar jogi nyelvvel szemben mind a nyelvészek, mind a laikusok, mondván, hogy a kívülálló számára nehezen érthető a törvények, közigazgatási határozatok és bírósági ítéletek nyelve. Ennek oka azonban nem annyira a jogi nyelvben, hanem sokkal inkább magában a jogban, és annak jellegzetességeiben keresendő. Ilyen például az, hogy a jog eredetileg egy szakrális-rituális tevékenységből alakult ki (pl. bizonyos formulákat kellett elmondani egy jogviszony létrejöttéhez) és ennek szimbolikus jegyeit a jogi nyelv a mai napig magán hordozza, és számos jogintézmény kapcsolódik a római joghoz. Másrészt a magyar jogrendszer a római-germán jogcsalád tagjaként nem vonhatta ki magát a német nyelv hatása alól, ami ún. germanizmusok kialakulásához vezetett a hétköznapi és jogi nyelvben egyaránt: ez elsősorban a hosszú, bonyolult, többszörösen összetett mondatokban érhető tetten. Végezetül az sem kedvez a magyar jogi nyelv érthetőségnek, hogy magán viseli a reformkorra jellemző kissé nehézkes, régies, terjengős jegyeket.

V. Ferdinánd magyar király (uralkodott: 1830-1848) (I. Ferdinánd néven osztrák császár, uralkodott: 1835 – 1848)

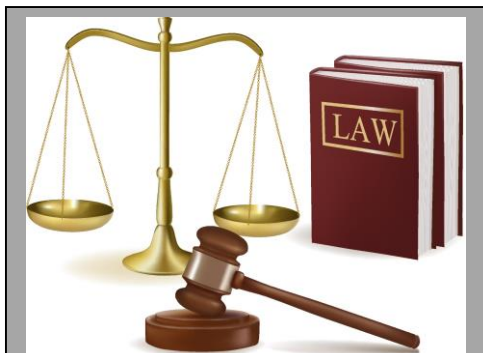
Ellenőrző kérdések

1. Soroljon fel három nem nyelvi jelrendszert. Mondjon a jelrendszereken belül példákat, hogyan érvényesül a jelrendszer négy jellegadó kritériuma!
2. Mi a szemiotika három ága?
3. Melyek a grammatika fő elemei?
4. Ismertesse a mondatok négyféle modalitását. Mondjon mindegyikre egy-egy példát!
5. Mi jellemzi a diskurzust?
6. Hogyan csoportosíthatjuk a hétköznapi nyelv különböző változatait? A jogi nyelvet hová lehet besorolni? Mi az a „normatív nyelvváltozat”?
7. Hogyan csoportosíthatjuk a jogi fogalmakat?
8. Milyen különbségeket lát a jogi nyelv és a hétköznapi nyelv között?
9. Sorolja fel és magyarázza meg a jogi nyelv jellegzetességeit!
10. Ismertesse a magyar jogi nyelv kialakulásának lépéseit!

2. fejezet

A szövegekről és a jogi szövegekről

(Szabó Miklós - Zódi Zsolt)

Klasszikus jogi szimbólumok: a jog szövegei mellett az igazságosságot és pártatlanságot megtestesítő mérleg és a hatalmi elemet (a bíróságot) jelképező kalapács

Ha elképzelünk egy nagy dobozt, amire ráírjuk, hogy „JOG”, akkor teljesíthetőnek tűnik a feladat: dobáljunk bele mindent a dobozba, ami odaillesik, s a végén megkapjuk a választ arra a kérdésre, hogy „Mi a jog?”. A válasz pedig így hangzik majd: „A jog mindaz, ami ebben a dobozban van”. Mi lesz a dobozban? Amit bedobáltunk: a törvényeket, a rendeleteket, az ezeket magyarázó kommentárokat, a jogtudományi szakirodalmat, a bírói ítéleteket, hatósági határozatokat, a fellebbezéseket, szerződéseket, beadványokat, kérvényeket, idézéseket, iratmintákat – iratokat. Olvasat, ami olvasva van; irat, ami írva van; mondat, ami mondva van. Mindösszesen: nyelvi produktum. Mondhatjuk tehát, hogy a jog birodalma (nagyraoszt) a nyelv univerzumán belül lelhető fel; a jog nem más, mint szavak, mondatok, szövegek együttese. Mi kerülhet a dobozba e szövegeken kívül? Tárgyak – pl. a bírói kalapács, a bitó; épületek – pl. a bíróságé, a börtöné; viseletek – pl. a talár, a paróka; szimbólumok – pl. Iustitia. Mindaz, amit ezek megjelenítenek, természetesen kifejezhető szavakkal is: kényszer, szankció, autoritás, igazságosság stb. A túlzott tévedés kockázata nélkül mondhatjuk tehát, hogy a jog nem más, mint bizonyos szövegek összessége.

1. A szöveg

1.1. A szöveg fogalma

A kérdés az, hogy szavak és mondatok egy sorozatát mi tesz szöveggé – egyetlen, önazonos szöveggé. A választ a szövegnyelvészet adja meg. Eszerint: „A szöveg fogalmát úgy határozhatjuk meg, hogy szöveg minden olyan közlés, amely a szövegszerűség hét ismérvének eleget tesz.” A hét ismérv a következő:

1. Kohézió: A szövegfelszín grammatikailag rendezett, szabálykövető összefüggések mutatkoznak a szövegelemek között, rendezettség és ellentmondásmentes a szöveg – egyszerűen nincsenek benne nyelvtani hibák és értelmetlenségek.
2. Koherencia: Nem a szöveg felszíni és formai, hanem a felszín alatti és tartalmi összefüggések rendezettsége biztosítja – a szöveg értelmi folyamatossága és ellentmondásmentessége, az értelmet hordozó fogalmak és viszonyok (pl. okság) egyértelműsége.
3. Szándékolttság: Az előző két ismérv szövegközpontúságával szemben ez a szöveg szerzőjére utal, s az ő intenciójában (céljában vagy szándékában) keresi azt a kötőerőt, amely a szövegszerűséget fenntartja, s vezérli az értelmezést.
4. Elfogadhatóság: A szerzővel szemben ez az ismérv a befogadót állítja a középpontba, hiszen az értelem koherenciáját neki kell rekonstruálnia/megkonstruálnia a szöveg által kínált támpontok felhasználásával – az átadott értelem így a szerzővel közös produktum.
5. Hírérték: A szövegek közölni akarnak, amit pedig közölnek, annak hordoznia kell információ tartalmat – s e tartalom (hír)értéke annál nagyobb, minél váratlanabb, ismeretlenebb, előreláthatatlanabb a befogadó számára.

6. Helyzetszerűség: A szöveg tartalma/értelme nem önmagában, hanem egy helyzethez képest mutatkozik meg, mégpedig ahhoz képest, amelyben elhangzik – ez alapozza meg a közlés relevanciáját, vagyis jelentőségét a befogadó számára.
7. Intertextualitás: A szövegek nem önmagukban állnak s hangzanak el, hanem sok más szöveg egyikeként, amely szövegek előzetes ismeretét feltételezik – a szövegnek tehát egységként el kell különülnie és helyt kell állnia, de sosem veszi el összefüggéseit más szövegekkel.

1.2. Az írott szöveg előnyei

Az írásos rögzítés jelentőségét a beszélt és az írott nyelv közötti különbség magyarázza. Bár mindkettő a verbális (nyelvi jelekkel történő) kommunikáció csatornáját képezi, sokáig magától értetődő volt, és sokak számára az ma is, hogy ezek közül a beszélt nyelv az elsődleges és meghatározó. Ez történetileg és az elterjedtséget tekintve kétségtelenül így is van: az írott nyelv az írni-olvasni tudás függvénye. Nyilvánvaló azonban az is, hogy az írásbeliség megjelenése hatást gyakorolt a beszélt nyelvre is. A beszélt nyelvet kísérő hanglejtés, gesztusok, stb. (metakommunikáció) és a beszédhelyzetek támasztékainak hiányában ugyanis az írott nyelvre az a teher hárul, hogy mindent nyelvi eszközökkel kell kifejezni, biztosítva a közlés pontosságát is. Ez az igény nem csak a nyelv eltérő használatát, hanem szinte más nyelvet követel meg. Az így kialakuló irodalmi nyelv pedig hatást gyakorol a beszélt nyelvre is, elősegítve annak pontosabbá válását, nyelvi kiteljesedését. A szóbeli és írásbeli nyelv nem felcserélhető egymással, minthogy különbségeik több dimenzióban is markánsan megmutatkoznak :

1. A szóbeli közlést a pillanathoz kötöttség jellemzi az írásbeli közlés állandóságával, időtlenségével szemben – „a szó elszáll, az írás fennmarad”.
2. Gyökeresen eltérő a mnemotika (memorizálás) jelentősége: az írás megjelenésével bármekkora és bármilyen bonyolult szövegtömeg rögzíthető – nem kell megtanulni. Ez teszi lehetővé az elvont, általánosító (pl. filozófiai) beszédet és gondolkodást.
3. A kétféle nyelvhasználati mód különböző gondolkodásmódot von maga után: a beszéd ismételtető, előre és hátra utalató, ezáltal erősen redundáns (egy gondolatot többször ismétlő) közlés, míg az írás a lineáris (egyenes vonalú) és analitikus (elvont elemző) gondolkodás és közlés feltételét biztosítja.
4. Nyilvánvaló a különbség a hallgatóság szerepében is: a szóbeli kommunikáció során a hallgatóság jelen van, ami a beszédet elkerülhetetlenül dialógussá alakítja, míg az írásbeli közlésnél a hallgatóság nincs jelen, s a szerző közlése monológgá válik.
5. Csak az írásbeliség teszi lehetővé és szükségessé a sztenderd (normatív) nyelvi változat (az irodalmi nyelv, s annak alapján a nemzeti nyelv) kialakulását.
6. Végül határozott különbség mutatkozik a szerzőségnek a közlésben betöltött funkciójában: a szóbeli közlés szorosan kötődik a szerzőséghez (a beszélőhöz), míg az írott szöveg képes leválni a szerzőjéről, s attól kezdve „magáért beszél (antoglotta)”. Ebbe az „antoglottikus térbe” tud benyomulni minden olyan nyelvhasználat (a logikától az írott törvényekig), amelynek lényegi ismérve a személytelenség, a szerzőtől való függetlenség.

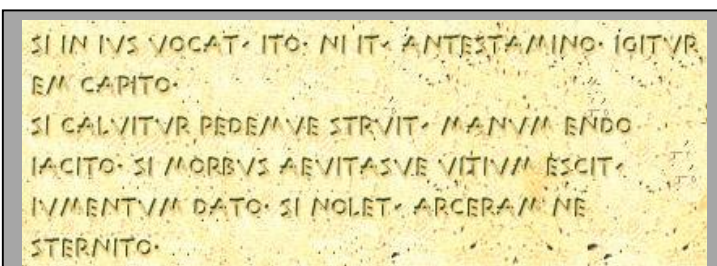
A biblia a szöveg alaptípusa, máig a legfontosabb szövegünk.

Azzal az általánosan vallott felfogással szemben, hogy a beszéd megelőzi az írást, s hogy az írás nem más, mint a beszéd „ábrázolása”, Jacques Derrida foglalt meghatározottabban állást. Derrida a ritkán használt grammatológia („Betűkről, az ábécéről, a szótagokról, az olvasásról és az írásról való értekezés”) tudományának helyreállításával vizsgálta az írás szerepét a nyelvben és az emberi kultúrában, azon belül az írás nyelvre gyakorolt hatását és a beszéddel szembeni elsődlegességét. A hangoknak megfeleltetett betűk keltik azt a képzetet Arisztotelésztől Rousseau-n át Hegelig, hogy az írás nem más, mint „a jel jele”, a beszélt nyelv

„helyettesítése”. Derrida szerint azonban éppen a beszélt nyelv az, amely az írás egyik – tökéletlen – változata. Minden nyelv előfeltétele tehát az ilyen tágran értett írás képessége – az „ős-írás”: jelek, nyomok, lenyomatok, „feliratok” hagyásának képessége, s ezzel a világ megkettőzése jelölőre és jelöltre. Derrida tétele tehát az, hogy „a nyelv magának az írásnak egy fajtája” – a nyelv lehetősége az írás lehetőségében rejlik.

2. A jogi szöveg

Utaltunk már rá, hogy a jogi szövegek előállítása – szemben pl. szépirodalommal – nem szabad, nem tetszőleges: nem ihlet vagy intuáció produktuma. Ez csupán egyik következménye annak a ténynek, hogy ahol a jog megjelenik, ott általában a cselekvések nem teljesen szabadok többé. Ez persze más normarendszerekre is igaz. Ha azonban ehhez hozzávesszük azokat az – esetenként igen súlyos – szankciókat, amelyekkel az államok kikényszerítik előírásaik betartását, akkor érthetővé válik a jogi normák kiemelkedő, megkülönböztetett jelentősége. A megkülönböztetett jelentőség azonban fokozott elvárásokat támaszt a joggal szemben: ha szigorú parancsokat állít a címzettjei elé, akkor azoknak megkülönböztethetőnek (vagyis azonosíthatónak) és (amennyire lehetséges) érthetőnek kell lenniük. Nem fordulhat elő, hogy a törvénytisztelő, jóhiszemű polgárok azért sértik meg a törvényeket, mert nem tudják, azok mit követelnek tőlük. E követelmény teljesíthetősége megkívánja a jogi normák megszövegezésének bizonyos módját és minőségét is.

Fantáziarajz a XII táblás törvényről. A törvény eredeti szövege nem maradt fenn, azt csak másodlagos forrásokból ismerjük.

A Livius tolmácsolta hagyomány szerint a mai értelemben vett jog és jogtudomány alapkövét jelentő XII táblás törvény a jogrögzítést célzó jogösszefoglalás iránti társadalmi (plebejus) követelés hatására született. Ugyanezen hagyomány szerint a decemvirek Szólón (hasonlóképpen megszületett) törvényeit tanulmányozandó mentek Athénba, s a törvény megalkotásának célja is hasonló volt: a jogegyenlőség megteremtése, s annak biztosítása, hogy az ügyek – mind a magánügyek, mind a közügyek – a jognak megfelelően, a törvény szerint folyjanak. Ennek legelső feltétele pedig a jog megállapíthatósága, amit a jog írott vagy rögzített volta biztosít. Szólónt mint „nagy törvényhozót” őrizte meg az emlékezet – ő azonban nem hozott törvényt, „csupán” elrendelte, hogy írják fel Athén törvényeit a Csarnok falára. Ugyanígy született a XII táblás törvény: vésetett kőtáblákra és állítatott ki a Fórumon.

A nyelvben rejlő lehetőségek kibontásának részét képezi a jogi szabályozás lehetősége is. Az írás előtti korok szokásnormáinak bizonytalanságával, torzulásával, azonosíthatatlanságával szemben az írásos rögzítés lehetővé teszi

1. a jogi normák szövegének rögzítését: legalább a szöveg állandóvá és visszakereshetővé válik, közös kiindulóponttá az értelmezések számára, s ez – elvileg – lehetővé teszi a szabályozás tartósságát, „véglegességét”;
2. a jogi normák körének meghatározását: akár könyvben, akár kőtáblákon, oszlopokon stb. való összefoglalásuk egyértelművé teszi, hogy mettől meddig tart a jog hatóköre, mikor alkalmazhatók, s mikor nem a jog szankciói;
3. a jogi normák szövegének általánosságát: nem kell esetről esetre konkrét utasításokat kiadni („Köszönj szépen a néaninek!”), hanem az ismétlődő esetek összessége egyetlen előírás alá vonható („Mindig köszönni kell az ismerősöknek!”);
4. a jogi normák objektivitását: bár a normáknak is van alkotója („szerzője”), megszületésük után – a könyvekhez hasonlóan: „*habent sua fata libelli*” – önálló életre kelnek és a magatartás szabályozásának objektív alapjává válnak.

Mindenféle filozófiai, sőt jogtudományi felhang nélkül használták már Rómában is a *ius positum* kifejezést, a lefektetett, megállapított (tehát megállapítható) jog értelmében. Szokásos előfordulása a

ius in causa positum (az ügyben irányadó jog) és a *ius in civitate positum* (a városban fennálló jog) összetételben lelhető fel. Ha a 'pozitív jog' kifejezést innen származtatjuk, akkor annak a 'rögzítettsége folytán megállapítható jog' jelentést tulajdoníthatjuk. A jog pozitivitása a jogiság kezdete óta a jog immanens jegyeként jelenik meg.

3. A jogi szövegek típusai

A következőkben a jogi szövegek egy meghatározott felosztását követjük. Eszerint a felosztás szerint a joggal kapcsolatos szövegeket három nagy kategóriába lehet sorolni:

1. Jogforrások
2. A jog gyakorlati működése során keletkező szövegek. (Működési szövegek)
3. A jogot magyarázó, értelmező, a jogalkalmazást segítő szövegek. (Magyarázó szövegek.)

Az egyes szövegfajták bizonyos esetekben *nem különülnek el egymástól élesen*. A továbbiakban az egyes szövegfajták ismertetésekor kitérünk ezekre az átmenetekre, egybemosódásokra, itt előzetesen csak néhány általános megjegyzést teszünk. A jogi szövegek mindhárom típusánál találhatóak közép-ponti, ún. paradigmaticus esetek, és a határterületeken található, bizonyos helyzetekben többféleképp viselkedő esetek. A három paradigmaticus eset a jogforrások esetén a *jogszabály*, a működési szövegek esetén az *egyedi határozat*, a magyarázó szövegek esetén pedig a *kommentár*. Ezzel a három szöveg-típussal részletesebben fogunk majd foglalkozni.

3.1. A jogforrások

A jogforrások témakörével és elméleti felosztási lehetőségeivel a *Bevezetés a jog- és államtudományokba* című tárgy keretei között már foglalkoztunk. Az ott található gondolatokat nem ismételjük meg, hanem csak utalunk arra, hogy ez a könyv a jogforrásokkal részben más szemszögből, (kizárólag a *jogi szövegek* nézőpontjából), részben pedig *részletesebben* foglalkozik. Az itteni céljainkra a jogforrást *formális, belső, alaki, és írott jogforrás értelmében használjuk*. Így ennek a tárgynak a keretei között például nem foglalkozunk a „nem-formális” jogforrásokkal, (mint amilyenek az igazságosság szten-derjei), vagy az olyan íratlan jogforrásokkal, mint a szokásjog. Ha a továbbiakban jogforrásokra utalunk, akkor a fentebbi, formális, alaki, belső, írott jogforrást értjük alatta.

A jogforrások a jogrendszer legfontosabb, középponti jelentőségű szövegei. Ahogy a nevük is mutatja olyan jogi szövegek, amelyek a jogalkalmazás folyamatában, a jog működtetésekor, az egyedi jogi problémák megoldásakor, vagy eldöntésekor *kötelezően figyelembe kell venni*.

3.1.1. A jogforrások definíciója és típusai

A jogforrások két legfontosabb jellegzetessége az *általánosság*, és a *kötelező erő*. Az általánosság egyfelől azt jelenti, hogy ezek a jogalanyok széles körére vonatkoznak, illetve az életviszonyok széles körét fogják át.

A jogforrásoknak két nagyobb típusa különíthető el, az *elsődleges jogforrások*, és a *másodlagos jogforrások*. Mindkettő kötelező erővel bír ugyan, de míg az elsődleges jogforrásoknak *formálisan mindenkire* kiterjedő a kötelező ereje, addig a másodlagos jogforrások kötelező ereje gyengébb: vagy csak egy *adott szervezetre, vagy azok tagjaira* terjed ki, vagy nincs is *formális* kötelező erejük, csak informális: azaz a hatóságok, szervezetek rendszerint követik őket. Ezen felül a másodlagos jogforrások jellemzően *az életviszonyok szűkebb körét szabályozzák*. Az Alkotmánybíróság jogszabályokat megsemmisítő határozata ezen felül olyan speciális jellegzetességgel bír, hogy bár mindenkire kötelező, ugyanakkor csak negatív módon, azaz egy-egy jogszabály-hely kiiktatásával operál. Olykor emiatt „negatív jogforrásként” is emlegetik.

3.1.2. Az elsődleges jogforrások

Az elsődleges jogforrásoknak négy típusa van, 1. a jogszabályok, és ezen belül az önkormányzati rendeletek 2. a nemzetközi szerződések, és 3. az Alkotmánybírósági (Ab) határozatok. A jogszabályokon belül ezen felül meg szokták különböztetni az ún. kódexeket, amelyek valamilyen életviszony-csoportot átfogóan szabályoznak, és emiatt jelentőségük nagyobb, mint az „egyszerű” törvényeké. Ilyen kódex a Polgári törvénykönyv, amely a személyi, a vagyoni és a gazdasági viszonyokat, (ahogy szokták mondani „születéstől a halálig”) szabályozza, és a Büntető törvénykönyv, amely a társadalomra legveszélyesebb cselekedeteket, és ezek büntetéseit tartalmazza.

3.1.3. A másodlagos jogforrások

A másodlagos jogforrásoknak négy altípusa van. 1. Az alacsonyabb szintű, nem általánosan kötelező állami aktusok, (jelenleg Magyarországon ezeket „közjogi szervezetszabályozó eszközöknek” hívjuk, korábban az „állami irányítás egyéb eszközei” nevet viselték). 2. A nem-állami jellegű, és ezért jogi kötőerővel nem bíró, azonban – főleg egyes szakmák által – széles körben ténylegesen követett szövegek, amilyenek a statisztikai nomenklatúrák, vagy a szabványok. Ebbe a körbe soroljuk az egyes szervezeteknek a saját tagjaik számára kötelező belső szabályait, mint a kamarai szabályzat, vagy a kollektív szerződés. 3. A bírósági döntvények. 4. Az egyes, ügyek eldöntésére jogosult hatóságok, vitaeldöntő fórumok indokolt, és rendszerint elvi élű összefoglalóval rendelkező döntései.

Néhány elsődleges és másodlagos jogforrás jellegzetességeit az alábbi táblázat mutatja négy szempont mentén:

	általánosság - mindenkire kiterjedő	általánosság- életviszony-körre széles kiterjedő	Kötelező erő (jogi vagy tényleges)	Pozitív, vagy negatív jelleg
Kódexek	+	+	+	+
Ágazati (egyszerű) jogszabályok	+	-	+	+
Alkotmánybírósági határozatok	+	-	+	-
Önkormányzati rendeletek	-	-	+	+
Közjogi szervezet- szabályozó eszközök	-	-	+	+
Döntvények	-	-	- (+)	+
Egyes hatóságok döntései	-	-	-	+

3.2. Működési szövegek

A működési szövegek – ahogy a nevük is mutatja - a jogrendszer működése során keletkeznek. Ezek egy része az állami szervezet működése során keletkezik, (ezeket „jogalkalmazói szövegeknek” nevezzük) egy másik részüket az állampolgárok vagy különböző nem állami szervek alkotják, készítik – de a jogforrások szövegére *tekintettel*, azokat alapul véve, azokra támaszkodva. Ezeket „a jogkövetés szövegeinek” is nevezhetjük. A működési szövegekre is jellemző, hogy bizonyos esetekben „átnyúlhatnak” a másik két kategóriába, azaz időnként másodlagos jogforrásként, vagy magyarázó szöveggént kezdenek el viselkedni.

A működési szövegeknek három típusát különböztethetjük meg. 1. A jogalkotási folyamat során keletkező szövegeket. (Jogalkotási szövegek) 2. Az állami szervek eljárásának során keletkező dokumentumokat (Jogalkalmazási szövegek) 3. A magánszemélyek, vagy szervezetek jogi jellegű dokumentumait. (Jogkövetési szövegek.)

3.2.1. A jogalkotás dokumentumai

A jogalkotási feszesen szabályozott eljárás – ennek során keletkeznek a jogszabályok. Az eljárás egy jogszabály-tervezettel és más dokumentumokkal indul formálisan, jegyzőkönyvek, állásfoglalások, határozatok jelzik a megszületésének az útját. Fontos része a jogszabályoknak a nagyobb jogszabályok régebben hivatalos, ma már inkább csak félhivatalosnak minősíthető indokolása. Mivel ebből derül ki az a cél, amely miatt a jogszabályt megalkották, ezt gyakran használják magyarázó szöveggé is.

3.2.2. A jogalkalmazás folyamatában keletkező okiratok

A jogalkalmazás eljárásában igen sokféle dokumentum, szöveg keletkezik és ezeket többféleképpen lehet osztályozni. Az egyik osztályozás szerint megkülönböztethetünk eljárást kezdeményező és az eljárás során keletkező okiratokat. (A befejező okiratokat fontosságuk miatt külön kezeljük). Az eljárást kezdő iratoknak külön neve is szokott lenni: kérelem, keresetlevél, feljelentés, vádirat.) Az eljárás során keletkező szövegeket pedig általában a felek által készített és a hatóság (a jogalkalmazó, a bíróság) által készített szövegekre szokták bontani. Előbbi egy pl. egy indítvány, utóbbi pedig pl. a bíróság pervezető végzése, vagy a jegyzőkönyv.

Az állami szervezetek és ezen belül kitüntetetten a bíróságok egyedi ügyeket intéznek, vagy döntenek el. Az eljárást lezáró határozatok a működési szövegek közül a legfontosabbak. A döntésnek szigorúan csak a felekre kiterjedő kötelező ereje van, azonban ha a döntő hatóság, vagy bíróság azt hivatalos csatornákon, lapokban, webhelyen közzéteszi, és esetleg ezekhez elvi összefoglalót is készít, akkor az ilyen egyedi döntések azonnal *másodlagos jogforrássá* változnak.

3.2.3. A jogkövetés során keletkező szövegek

A jog követése során keletkező szövegek általános jellegzetessége, hogy ezeket *nem állami szervezetek* állítják elő, hanem magánszemélyek vagy magánszervezetek. Két altípusuk van, 1. az egyoldalú jogi dokumentumok, (nyilatkozatok, ajánlatok, meghatalmazások stb.), 2. a két-, vagy többoldalú konszenzust bizonyító, (megegyezést létrehozó) okiratok, amilyen egy szerződés, vagy egy több fél által alapított cég társasági szerződése. A működési szövegek közül négy fajta szöveget mutatunk be az alábbi táblázatban két fontos kritérium mentén.

3.3. Magyarázó szövegek

A magyarázó szövegeknek már sem általános, sem egyedi kötelező erejük nincsen, hanem – a nevékhöz méltóan – csak magyarázzák a jogot, reflektálnak rá, akár tudományos igénnyel, akár a jogalkalmazók munkájának segítése, esetleg a közvélemény tájékoztatása szándékával. Ezek mentén különböztethetünk meg 1. tudományos, 2. gyakorlati és 3. laikus szövegeket. A határok az egyes szövegfajták között itt is elmosódottak lehetnek, és erre a kategóriára is igaz, hogy bizonyos esetekben átnyúlhatnak a jogforrások, vagy a működési szövegek terebélyére. A kommentár pl. gyakorlati, jogalkalmazást segítő szöveg, de lehetnek tudományos igénnyel megírt részei. Az iratminta kitöltetlen változatában csak egy magyarázó szöveg, azonban kitöltve és aláírva azonnal működési szöveggé válik. A jogszabály indokolása a jogalkotási eljárás része, és így működési szöveg, a gyakorló jogászok azonban gyakran használják a jogszabályok értelmezéséhez támpontul, így a jogszabály elfogadása után elhalványul működési jellege, és már csak magyarázó szöveggé funkcionál. A magyarázó szövegek végül beletorkolla-

nak a laikus szövegek nagy tengerébe, ahol már szinte alig választhatók el másféle szövegektől. A tárgyalótermi tudósítás és a krimi, a jogszabály-ismertetés és a politikai pamflet gyakran szinte összefoly-
nak műfaji szempontból.

Végül a fentebbiek összefoglalásaként lássuk a jogi szövegek felosztását Magyarországon. A továbbiakban *nem minden típussal foglalkozunk részletesen*, hanem ezek közül kiragadjuk a legfontosabbakat, a gyakorlati szempontból leglényegesebbeket.

4. Összefoglaló táblázat a jogi szövegek típusairól

1. Jogforrások

1.1. Elsődleges jogforrások

1.1.1. Jogszabályok

1.1.1.1. Kódexek

1.1.1.2. Egyéb törvények

1.1.1.3. Rendeletek

1.1.1.4. Önkormányzati rendeletek

1.1.2. Alkotmánybírósági határozatok („negatív” jogforrás; érvelése inkább tudományos-gyakorlati magyarázó szöveg 3.1 – 3.2. pont)

1.1.3. Nemzetközi szerződések

1.2. Másodlagos jogforrások

1.2.1. Állami kvázi jogszabályok (jelenleg Magyarországon „közjogi szervezetszabályozó eszközök”, normatív határozat, normatív utasítás)

1.2.2. Nem állami, de normatív jellegű szabályozó szövegek. (szabvány, statisztikai nomenklatúra, belső szabályzat, jogi mintaszabályok)

1.2.3. Döntvények

1.2.3.1. Kötelező: a Kúria jogegységi határozata

1.2.3.2. Nem kötelező: a Kúria kollégiumi véleménye

1.2.3.3. Szerkesztett döntvények (szerkesztetlen formában 2.2.1.)

1.2.4. Egyes hatóságok absztrakt, vagy egyedi ügyben „elvi éllel” született állásfoglalásai (pl. NAV „adózái kérdés”, régebben APEH állásfoglalás)

2. Működési szövegek

2.1. A jogalkotás során keletkező szövegek

2.1.1. Jogalkotási koncepció

2.1.2. Jogszabály-tervezet

2.1.3. Parlamenti jegyzőkönyv

2.1.4. Indokolás (régebben: miniszteri indokolás)

2.2. A jogalkalmazás során keletkező szövegek

2.2.1. A felek által készített dokumentumok

2.2.1.1. Ügykezdő iratok (keresetlevél, kérelem, feljelentés, vádirat)

2.2.1.2. Az ügy során keletkező iratok (beadványok, indítványok, előkészítő iratok)

2.2.2. A hatóság (bírótság) által készített dokumentumok

2.2.2.1. Közbülső intézkedések (végzés, megkeresés, stb.)

2.2.2.2. Jegyzőkönyv

2.2.2.3. Bírószági ítélet (v.ö. 1.2.1.2. – szerkesztett formában „másodlagos jogforrás”)

2.2.2.4. Egyéb hatóságok ügydöntő határozatai (v.ö. 1.2.3. szerkesztett formában „másodlagos jogforrás”)

2.3. A jogkövetés során keletkező szövegek

2.3.1. Két-, vagy többoldalú szövegek: szerződések, megállapodások, stb.

2.3.2. Egyoldalú nyilatkozatok: levelezések, tájékoztatások, igazolások, meghatalmazások, stb.

3. Magyarázó szövegek

3.1. Jogtudományi szövegek

3.1.1. Monográfia

3.1.2. Szakcikk

3.1.3. Tankönyv

3.2. Gyakorlati magyarázó szövegek

3.2.1. Kommentár

3.2.2. Eset-ismertetés (case-study)

3.2.3. Iratminta

3.3. Laikusoknak szóló jogi szövegek

3.3.1. Publicisztika

3.3.2. Jogi tudósítás, tárgyalótermi tudósítás

3.3.3. Ismeretterjesztő írás (beleértve a laikusok számára szóló jogi felvilágosítást)

Ellenőrző kérdések

1. Mik a szöveg jellegzetességei? Mi teszi a mondatok egyszerű halmazát szöveggé?
2. Mik az írott szöveg előnyei? Miért van különös jelentősége a jogban az írásbeliségnek?
3. Hogyan osztjuk fel a jogi szövegeket? Mik a felosztás kritériumai?
4. Mi jellemzi a jogforrásokat általában? Sorolja fel a főbb jogforrásokat!
5. Mi jellemzi a működési szövegeket általában? Sorolja fel a főbb működési szövegeket!
6. Mi jellemzi a magyarázó szövegeket általában? Sorolja fel a főbb magyarázó szövegeket!
7. Mondjon példákat arra, hogy az egyes szövegtípusok hogyan folyhatnak át egymásba, milyen határeseiteik vannak?

Jogforrások

3. fejezet

Elsődleges jogforrások I.

Törvény és rendelet Magyarországon

(Zódi Zsolt)

1. Az elsődleges jogforrásokról

Az elsődleges jogforrásoknak tehát három csoportja van, a jogszabályok, (beleértve az önkormányzati rendeleteket is), a nemzetközi szerződések, és az alkotmánybírósági határozatok. Mivel ezek közül messze a jogszabályok a legfontosabbak, ebben a fejezetben túlnyomórészt a jogszabályokkal, és ezen belül is elsősorban a törvényekkel és a rendeletekkel fogunk foglalkozni. A jogszabályokon belül a helyi önkormányzat rendeletét csak röviden érintjük. Ugyanígy rövidebben érintjük az Ab határozatok, és a nemzetközi szerződések kérdését is.

Utóbbiakról néhány gondolat: a nemzetközi szerződések a jog elsődleges forrásai ugyan, mivel azonban rendszerint államok kötik egymással, a közvetlen kötelezés csak rájuk vonatkozik. A nemzetközi szerződések és a belső jog viszonyát a nemzetközi jog című tantárgy részletezi majd, ahogy itt fogjuk megtanulni azt is, hogy a nemzetközi szerződések válhatnak-e, és hogyan kötelezővé az állam polgárai számára. A magyar jog egyébként ezt a problémát azzal oldja meg, hogy a nemzetközi szerződések döntő részét belső jogszabállyal kihirdeti. Így a jogszabályokra vonatkozó megállapítások némi változtatással ezekre is igazak lesznek.

A jogszabályok az elsődleges jogforrások középponti esetei: általában mindenkire kiterjednek, széles életviszony-kört fognak át, mindenkire kötelezőek, és pozitív szabályozást adnak. Azonban már itt is megfigyelhetünk egy korlátozást. A jogszabályok legfontosabb variánsai, a kódexek valóban bírnak mindegyik jellegzetességgel. Pl. a Ptk. a személyi, családi és az üzleti viszonyokat átfogóan szabályozza. Azonban ez már az ún. ágazati jogszabályokra sem igaz. A sporttörvény pl. csak a sporttal kapcsolatos egyes jogviszonyokat és a sport szervezeti kereteit szabályozza, azaz egy szűk életviszony-kört. A Ptk.-val mindenki találkozik nap mint nap, ha másért nem azért mert családban él, és a boltban vásárol; ugyanez nem igaz a sporttörvényre. Ebből a szempontból alig teljesíti az elsődleges jogforrások kritériumait az önkormányzati rendelet, amely csak a törvények és a rendeletek által nem szabályozott, „üresen hagyott” területeket szabályozza, és azokat is csak úgy, hogy rendszerint a területi hatálya csak az adott önkormányzat közigazgatási területére, személyi hatálya pedig rendszerint az önkormányzat területén lakókra, vagy tartózkodókra terjed ki.

A jogszabályoknak általában az alábbi jellegzetességei vannak:

1. A jogszabályokat a tágabban felfogott állami, (alkotmányos) szervezetrendszer szervei bocsátják ki, szigorúan kötött rendben és eljárásban. Ez adja a jogszabályok formális érvényességét. Egy jogszabály csak akkor érvényes, ha a jogosult szervezet adta ki és betartotta a jogszabály-alkotás eljárását.
2. A jogszabályok rendszerbe szerveződnek, rendszert alkotnak. Szinte minden civilizált országban megkülönböztetnek legalább kétféle jogszabály-típust: a legfőbb törvényhozó szerv (a Parlament) által, (autonóm jogalkotás) és a kormányzat által (delegált jogalkotás) kibocsátott jogszabályokat.

The image shows the cover of the Magyar Közlöny (Hungarian Official Gazette) for issue 101, dated July 10, 2015. The cover includes the title 'MAGYAR KÖZLÖNY' and 'MAGYARORSZÁG HIVATALOS LAPJA'. Below the cover, a table of contents is displayed with three entries:

Tartalomjegyzék		
182/2015. (VII. 10.) Korm. rendelet	A Magyarországi Kormány és Románia Kormányának között, a Magyar Köztársaság és Románia között a közúti és a vasúti közlekedésben előírtakról szóló, Bukarestben, 2004. szeptember 27. napján aláírt Egyezmény végrehajtásáról szóló Megállapodás módosításáról szóló Megállapodás kihirdetése	17460
183/2015. (VII. 10.) Korm. rendelet	A nemzeti adórendszer körébe tartozó állami nyilvántartások azonosítójának kiadásáról szóló 182/2015. (VII. 23.) Korm. rendelet, valamint a támogatásból megvalósuló fejlesztések központi monitoringjáról és nyilvántartásáról szóló 60/2014. (III. 6.) Korm. rendelet módosításáról	17464
184/2015. (VII. 10.) Korm. rendelet	Az EU Döntés Alap-felhasználásának részletes szabályairól szóló	

A Magyar Közlöny jelenlegi címlapja és tartalomjegyzékének részlete. 1945 óta viseli ezt a nevet, előtte a Budapesti Közlöny publikálta a jogszabályokat. A kiegyezés koráig a Budapesti Közlöny jobban hasonlított egy hírlapra, mert a második részében publicisztikákat és magán-közleményeket is közzétett.

Előbbieket rendszerint törvénynek, utóbbiakat rendszerint rendeletnek nevezik. A törvények között kitüntetett szerepet játszanak a legfontosabb jogterületeket átfogóan szabályozó *kódexek*.

3. A jogszabályok magasan strukturált, erősen tagolt, kötött formájú dokumentumok. A struktúra az átláthatóság mellett azt is szolgálja, hogy a jogszabályok *karbantarthatóak legyenek*. Az ún. módosító jogszabályok kiadására rendszerint ugyanaz a szervezet jogosult, amely az alapjogszabályt kiadta. A modern jogrendszerekben a jogszabályok döntő többsége (Magyarországon kb. 80%-a) már módosító jellegű jogszabály, azaz egyetlen célja, hogy korábbi jogszabályokat változtasson meg.

A továbbiakban e pontokat követve fejtjük ki a jogszabályokkal, mint jogforrásokkal kapcsolatos tudnivalókat.

2. A jogszabályok kibocsátására jogosult szervek és a jogalkotási eljárás

A jogszabályokat egyes alkotmányos szervek jogosultak kibocsátani. Ezek a „szervek” állhatnak egy személyből, (ahogy ma Magyarországon a miniszterelnök, vagy a miniszterek is alkothatnak rendeleteket), vagy lehetnek testületek is, (ahogy a Parlament a törvény, a Kormány pedig a kormányrendelet vonatkozásában.) Az, hogy ezek a szervek a jogszabály kibocsátói természetesen nem jelenti azt, hogy ténylegesen e testületek is írják, szövegeznék a jogszabályokat. Ezeket rendszerint a közigazgatás különböző szintjein található szakapparátusok szövegezik, azonban a jogalkotó, a kibocsátó mindig a személytelen szervezet, vagy pozíció birtokosa.

A jogszabályok megalkotásának is vannak eljárásjogi szabályai, és ezeket be kell ahhoz tartani, hogy a jogszabály érvényes legyen. Minél magasabb szintű egy jogszabály, annál komolyabb eljárási szabályok vonatkoznak a megalkotására. Egy törvény megalkotásának szabályai már egészen komplikáltak, hiszen részletesen leírják, hogy ki nyújthat be törvényjavaslatot, milyen szervezetnek kell megvitatni és rábólintani a szövegre, ennek során milyen határidőket kell betartani és a különböző szavazásokon milyen többséget kell elérni a támogatásnak. Az általános folyamat szinte mindenhol ugyanaz: a kormányzatok általában rendelkeznek egy tervvel arra vonatkozóan, hogy milyen törvényeket akarnak a következő fél évben, évben elfogadtatni. Ez alapján készülnek el a törvényjavaslatok, amelyeket benyújtás után a Parlament (és ezek bizottságai, és külső szervek) megvitatnak, és esetleg módosító javaslatokat tesznek annak megváltoztatására. Végül a szöveget megszavazzák, amely ekkor hivatalossá válik.

Végül a jogalkotási eljárás utolsó mozzanata általában a jogszabályok kihirdetése. A kihirdetés jelentősége az, hogy a jogszabályokat mindenkinek megismerhetővé kell tenni, hiszen senki nem hivatkozhat arra, hogy a nem tudásuk miatt szegte meg őket. A kihirdetés általában egy „hiteles helyen”, régebben hivatalos nyomtatott lapokban, ma már az interneten történik. Ha kétség merül fel a jogszabály szövegét illetően, akkor mindig a hivatalos szöveghez kell fordulni.

A jogszabályokkal kapcsolatos részletes szabályokat majd az alkotmányjog című tárgy keretei között fogjuk megismerni, itt csak a legfontosabb magyar sajátosságokra térünk ki. A jogalkotással kapcsolatos szabályokat Magyarországon – több más jogszabály mellett – elsődlegesen az Alaptörvény, a jogalkotási törvény (2010 évi CXXX. tv.) az országgyűlési törvény (2012. évi XXXVI. tv.) és az Országgyűlés házszabálya (10/2014. (II. 24.) OGY határozat) rögzíti.

Az Alaptörvény egyfelől kimondja, hogy „általánosan kötelező magatartási szabályt az Alaptörvény és az Alaptörvényben megjelölt, jogalkotó hatáskörrel rendelkező szerv által megalkotott, a hivatalos lapban kihirdetett jogszabály állapíthat meg.” Szintén az Alaptörvény tartalmazza, hogy mi minősül Magyarországon jogszabálynak. Eszerint Magyarországon „jogszabály a törvény, a kormányrendelet, a miniszterelnöki rendelet, a miniszteri rendelet, a Magyar Nemzeti Bank elnökének rendelete, az önálló szabályozó szerv vezetőjének rendelete és az önkormányzati rendelet.” (Alaptörvény T) cikk (2) bekezdés)

A jogalkotási törvény tartalmazza a jogszabály-alkotással kapcsolatos általános elvárásokat. E jogszabály mondja például ki, hogy a jogszabálynak illeszkednie kell „a jogrendszer egységébe”, (2. § (4) b) pont), hogy mit jelentenek a különböző hatály-formák, (területi, időbeli, személyi hatály), hogyan kell a jogszabályokat előkészíteni és kihirdetni. Szintén ez a jogszabály beszél az alacsonyabb szintű, jogszabálynak nem minősülő, de szervezetek egy szűkebb csoportjára vonatkozó normatív aktusokról

is, amelyekről a következő fejezetben lesz szó. (Jelenleg ezeket összefoglalóan „közjogi szervezetszabályozó eszközöknek” hívjuk.) Ez a jogszabály beszél a jogszabályok kihirdetésének módjáról is. A jogszabályokat és a fontosabb alacsonyabb szintű aktusokat a Magyar Közlönyben, míg a közjogi szervezetszabályozó eszközök nagy részét a Magyar Közlöny mellékletében az ún. Hivatalos Értesítőben kell közzétenni. Mindkettő esetén egy hiteles elektronikus aláírással ellátott elektronikus forma a hivatalos, amelyet a www.magyarkozlony.hu oldalon találhatunk meg. A közzétett szövegek mennyisége évente több tízezer oldalra rúg.

Végül az Országgyűlési törvény, részletesebben pedig a Hárszabály rögzíti a legfontosabb életviszonyokat szabályozó törvény elfogadásának folyamatát. Itt olyan szabályokat találhatunk, mint pl. hogy ki nyújthat be törvényjavaslatot, és annak formailag mit kell tartalmaznia, hogyan zajlik az általános és a részletes vita, (a törvény megvitatásának két fázisa), ki, milyen sorrendben szólalhat fel, mikor és mely bizottságoknak adják ki a szöveget véleményezésre, hogyan zajlik a szavazás, stb.

3. A jogszabályok rendszere – a jogrendszer

Már a Bevezetés a jog és államtudományokba című tárgyból megtanultuk, hogy a 19. század óta él az az elképzelés, hogy a jogszabályok rendszert alkotnak. Ez – egyebek mellett, a jogszabályokat mint szövegeket szemlélve – a következőkben nyilvánul meg.

1. A jogszabályok *hierarchiába* rendeződnek, alá-fölérendeltségi viszony van közöttük. Ennek legfontosabb megnyilvánulása az, hogy a magasabb szintű jogszabállyal az alacsonyabb szintű nem lehet ellentmondásban.
2. A jogforrási hierarchia másik fontos oldala, hogy az államszervezet és az állampolgárok jogai szempontjából legfontosabb témákat (életviszonyokat, ahogy a jogászok nevezik) csak törvény, sőt ezek közül a külön kiemelteteket speciális eljárásban hozott, (pl. 2/3-os többséggel elfogadandó törvény) kell hogy szabályozza. Így létezik egy „fontossági sorrend” az életviszonyok között, amely meghatározza, hogy milyen szabályozási területet milyen jogszabályi forma rendezhet.
3. Tanulmányainkból tudjuk, hogy a jogrendszer nemcsak „függőleges”, hanem „vízszintes” irányban is tagolódik, azaz a jogszabályok között nemcsak fontossági, hanem „tematikai” munkamegosztás is van. Ezeknek a „témáknak”, azaz életviszony-csoportoknak az egyes nagyobb csoportjait jogágaknak, vagy jogterületeknek is szoktuk nevezni. A világ szinte minden részén megkülönböztetnek büntetőjogot és polgári jogot, adójogot és pénzügyi jogot, de a konkrét területek felosztása, kiterjedése állandóan változásban van. Újabb jogterületek jelennek meg, (mint pl. az adatvédelmi jog), egyes területek szétválnak, mások összeolvadnak (mint ahogy pl. legutóbb Magyarországon a családi jog integrálódott a polgári jogba).
4. A jog rendszerszerűségét a rajta átívelő, a jogrendszer különböző pontjain rendszeresen használt *fogalmak* is biztosítják. Ilyen pl. a jogi személy, az érvényesség, a hatály, a bűncselekmény, (büntett és vétség), a jogellenesség, stb. fogalmai. A fogalmaknak csak kisebb hányada íveli át a jogrendszert, a legtöbb fogalom inkább csak egy szűkebb jogterületre vonatkozik. Így pl. más jelentése van a „vállalkozás”, a „dolog” vagy a „szolgáltatás” fogalmainak a polgári jogban és például az adójogban. Egyes fogalmaknak, - amelyeket a jogszabályok a szöveg elején, fogalom-meghatározó rendelkezések formájában közöl, - csak az adott jogszabály a hatóköre.

Meg kell jegyezni, hogy a jogszabályok rendszerré formálódásában nemcsak a jogi szövegek, hanem a jogrendszer működtetői is fontos szerepet játszanak. Korábban láttuk, hogy a jogszabályokat elsősorban a bíróságok értelmezik és alkalmazzák. Ennek során a jogszabályok szövege találkozik az egyes esetekkel. A jog tényleges, a mindennapok során is látható rendszerré szerveződését a bíróságok értelmező tevékenysége végzi el. Végül a jogszabályok rendszerré szerveződésében igen fontos szerepet játszik a jogi oktatás és a jogtudomány is. A jogtudomány a fogalmak csiszolásában, az ellentmondások feltárásában segíti ezt, míg a jogi oktatás a jogász szakma közös előismeret-halmazának, kultúrájának kialakításában segít.

A jogszabályok jogrendszerré történő szerveződése, - a fentebbi pontokban foglalt megállapítások - Magyarországon az alábbi módon festenek.

1. Magyarországon az Alaptörvény rögzíti, hogy az Alaptörvénnyel semmilyen jogszabály, a kormányrendelet a törvénnyel, a miniszteri rendelet pedig a kormányrendelettel és a törvénnyel nem lehet ellentétes. (Alaptörvény 15. cikk (4) bekezdés, és 18. cikk (3) bekezdés). Az, hogy egy jogszabály ellentétes egy nála magasabbal, gyakran nem könnyű eldönteni, hiszen a legkritikább esetben fordul elő olyan egyszerű ellentmondás, hogy például az egyik jogszabály megenged valamit, a másik pedig megtilt. A legtöbbször az ellentmondás csak az alkalmazás és értelmezés során derül ki. Az Alaptörvénybe ütközést ma Magyarországon az Alkotmánybíróság mondja ki. Az alacsonyabb szintű jogszabályok és pl. egy törvény ütközésének megállapítására és kimondására azonban nincsen kifejezett mechanizmus.

Az önálló, eredeti jogszabályok száma ma Magyarországon legfeljebb összesen 5000 darab, (ez a magyar jog „korpusza”), amelyek közül kb. 600 a törvény, alig több, mint 1000 a kormányrendelet, és nagyjából 2500 a miniszteri rendelet. Ezen felül több ezer olyan törvényünk van, amely nemzetközi szerződéseket hirdet ki. A 600 törvény a legkülönbébb életviszonyokat szabályozza az erdőgazdálkodástól (2015. évi XLIX. tv.) és a gázszolgáltatástól (2008. évi XL. tv.) kezdve a pénzintézetek (2013. évi CCXXXVIII. tv) és a felsőoktatás (2011. évi CCIV. tv.) szabályain át a magánjogi viszonyokat szabályozó Polgári (2013. évi V. tv.) és Büntető (2012. évi C. tv.) törvénykönyvig.

2. Magyarországon évente több száz (csaknem ezer) új jogszabály születik, (ld. a 4. pontot), amely alapján azt is gondolhatnánk, hogy a jogszabályok mennyisége akár több tízezer is lehet. A valóságban azonban a jogszabályok döntő többsége *nem önálló* jogszabály, hanem más, korábbi jogszabályokat módosít. Bár a nagy kódexek (Btk., Ptk.) formálisan nem különböznek az „egyszerű” törvényektől, e két kódex gyakorta *háttérszabálya* más törvényeknek. Így a jogszabályok között (nem minden esetben, de) akár ötfokú hierarchia alakulhat ki, ahol az egyes szintek egy adott terület egyre részletesebb szabályait tartalmaznak. Az Alaptörvény az adott területről legfeljebb csak egy mondatot mond. Valamelyik nagy kódex (főként a Ptk.) elsősorban bizonyos alap-intézményeket és fő fogalmakat bont ki, ez háttérszabályként szolgál sok más törvényhez. (A Ptk. rendelkezéseire, pl. a közeli hozzátartozó definíciójára több száz törvény hivatkozik). A terület *központi törvénye* tartalmazza az adott terület legfontosabb és legtöbb szabályát. A kormányrendelet vagy kifejezetten a törvény végrehajtásáról, vagy egyes részterületek szabályairól szól, végül a miniszteri rendeleti szint legtöbbször az egészen apró technikai szabályokat rögzíti.

3. Magyarországon nincsen „hivatalos” jogági felosztás, de a jogszabályok között természetesen van „tematikai” munkamegosztás. A magánjog, az alkotmányjog és a büntetőjog területei viszonylag stabilnak mondhatók. Mindhárom terület csúcán egy fontos jogszabály áll, a magánjogén a Ptk. a büntetőjogén a Btk. míg az alkotmányjogén az Alkotmány.

Jó példa a közjog és a magánjog keveredésére a Sporttörvény (2004. évi I. tv), amely egyszerre írja le a sport területén használatos kereskedelmi szerződések típusait, (V. fejezet), amely akár a Ptk. egy fejezete is lehetne, és részletezi az országos sportági szakszövetségek feladatait és jogait az adott sport irányításában, amely azonban teljes egészében „közjogias” jellegű szabályrendszer.

Minden, ami e három viszonylag stabil jogterület (jogág) szabályain kívül esik, annak jogági besorolása már gyakorta vita tárgyát képezi. A legtöbb jogszabályunk ugyanis egyszerre tartalmaz magánjogi és közjogi elemeket. E keveredés miatt sokan már nem is tartják értelmesnek közjogról és magánjogról beszélni, sőt egyesek a jogág kategóriáját is elvetik, és azt hirdetik, hogy a jogszabályokat már csak a szabályozott életviszony (a tematika) alapján érdemes több, (akár több száz) kisebb *jogterületbe* rendszerezni. Korábban már láthattuk, hogy a jogi adatbázisok épp ezt a praktikus személetet teszik magukévá.

4. A jogszabály, mint szöveg

4.1. Formai jellegzetességek

A jogszabályok nem szabadszövegű dokumentumok. Mind tartalmi, mind formai értelemben rengeteg kötöttség vonatkozik rájuk, amelyek persze időben és térben változnak, azonban néhány általános következtetés ezekből leszűrhető.

1. A jogszabályok minden jogrendszerben rendelkeznek *számmal és címmel*. A sorszámozás rendszerint éven belül folyamatos, és hozzá írják a meghozatal évét is. A számból derül ki a jogszabály típusa, és a jogalkotó szerv. („Kormányrendelet”) A cím a szabályozott területet tartalmazza, amelyben pedig egy másik jogszabályt módosít, vagy helyez hatályon kívül ezt a tényt.
2. A jogszabályokat minden jogrendszerben tagolják, kisebb részekre bontják. Ezeket a részeket hívhatják „jogtételeknek” (Rechtsatz), vagy „jogszabály-helynek”, „paragrafusnak”, vagy „cikknek” (Article) a lényeg az, hogy minden jogszabály több egybefüggő jogi rendelkezés halmaza. Történetileg a helyzet persze éppen fordítottan alakult, mint amit ez a kép sugall. Mivel a korai jog kazusztikus, (eseteken alapuló) volt, a „törvénykönyvek” eleinte az egyes korábbi esetekből leszűrt tételek „egymásra hányt” kupacai voltak. Ezek az elemi jogi mondatok magasabb egységekbe, alcímekbe, fejezetekbe, részekbe, címekbe, könyvekbe rendeződhetnek.
3. Bár a jogszabályok igen változatos képet mutathatnak országoként, a konkrét szabályozási tartalmuktól függetlenül szinte mindenhol tartalmaznak néhány, a funkcionálásukat lehetővé tevő elemet, és ezeknek az elemeknek van egy megszokott sorrendje is. A legtöbb országban a jogszabályok tartalmaznak egy bevezető részt, amely a jogszabály megalkotásának távolabbi céljait, és elveit rögzíti (*preambulum*). Ezután általában az általánostól az egyedi felé haladnak a rendelkezések. Gyakorik a fogalom-meghatározó rendelkezések, rendszerint a szöveg elején. Szintén kötelező kelléke a jogszabályoknak az, hogy megmondják kire, (milyen személyekre), és/vagy milyen ügyekre vonatkozik az adott jogszabály, (személyi és tárgyi hatály), mikortól kell alkalmazni (időbeli hatály), és – különösen föderális államokban – milyen területen (területi hatály). A *záró rendelkezések* általában a kihirdetéssel és a hatálybalépéssel kapcsolatos rendelkezéseket tartalmaznak, és az aláírásokat. A jogszabályokban a táblázatos formájú, hosszabb felsorolásokat tartalmazó szövegeket, illetve a jogszabályhoz tartozó nyomtatványokat általában *mellékletek* formájában teszik közzé.
4. Ahogy azt fentebb láttuk egy jogszabály része a teljes jogrendszernek, ezért a jogszabályok számos olyan nyelvi eszközt alkalmaznak, amely a többi jogszabály közé történő *beágyazódást* segítik elő. Ilyenek a jogszabályokban található *formai utalások* arra, hogy milyen magasabb szintű jogszabályok alapján alkották meg őket, illetve hogy maga a jogszabály milyen felhatalmazásokat biztosít alacsonyabb jogszabályoknak arra, hogy tovább részletezzék a benne foglalt rendelkezéseket. A leglátványosabb rendszerszervező szöveg-elem a jogszabályokban a *tartalmi utalás* (hivatkozás), amely történhet a saját rendelkezéseire (önhivatkozás), vagy más jogszabályokra (külső hivatkozás). A külső hivatkozás esetén a jogszabály vagy kifejezetten utal egy másik jogszabályra, felhívja annak valamely konkrét rendelkezését, vagy csak egy jogszabályra általában utal.
5. Mivel a jogszabályok által szabályozott életviszonyok, és olykor az állam céljai is gyorsan változnak, a jogszabályokat folyamatosan karban kell tartani, módosítani kell. A karbantartás csak úgy lehetséges, ha a jogszabályokat ugyanolyan szintű más jogszabályokkal módosítjuk. A módosításoknak mindig pontosan kell jelezniük, hogy mit módosítanak és hogyan, azaz a pontos cél-jogszabályhelyet meg kell jelölniük. A módosítások (tág értelemben) lehetnek szövegcserek, szűk értelemben történő módosítások, új szövegek beszúrásai, és hatályon kívül helyezések.

4.2. A jelenlegi magyar helyzet

Anomáliák a magyar jogszabály-alkotásban. A magyar jogalkotás üteme az utóbbi években nagyon felgyorsult, rengeteg jogszabály születik, amelyek nagy része módosító jellegű. Ez önmagában nem lenne probléma, azonban a változtatások üteme is felgyorsult, azaz a jogszabályok „szavatossági ideje” egyre rövidül. Előfordul az, hogy egy még hatályba sem lépett jogszabályt módosítanak, és az is, hogy egy jogszabállyal több tucatnyi más, tematikailag nem odaillő más jogszabályt változtatnak meg. (Ún. „salátatörvények”). Egyre gyakrabban jelenik meg a jogszabályok címében az a politikai cél, amely miatt a jogszabályt módosítják, és amely nem a jogszabály címébe való. (pl. 2013. évi CLXVII. törvény egyes törvényeknek a rezsicsökkentés végrehajtásához szükséges módosításáról). Régebben folyamatos problémát jelentett, hogy úgy módosítottak bizonyos rendelkezéseket, (pl. cseréltek ki bizonyos szavakat) több jogszabályban, hogy nem jelölték meg a cserék pontos helyét. Ezek a jelenségek mind csökkentik a jogalkotás átláthatóságát, és közvetve a jogbiztonságot.

A fentebbi jellegzetességek a magyar jogszabályok esetén a következőképp néznek ki.

1. A magyar jogszabályok esetén a törvények és a rendeletek számozása és címmel történő ellátása eltérően alakul. A törvényeink számfelépítése az alábbi: évszám, római számmal írt sorszám, és a „törvény” megjelölés, („2015 évi I. törvény”), míg a rendeletek számozásának felépítése: sorszám arab számmal, / jel majd év, valamint zárójelben a kihirdetés dátuma, a kibocsátó szerv teljes neve, vagy rövidítése, illetve a „rendelet” szó. [„1/2015. (I. 15.) Kormányrendelet”; 1/2015. (I. 28.) BM rendelet]. A cím felépítése attól függ, hogy módosító, vagy önálló jogszabályról van szó. A módosító jogszabályok címében általában utalnak arra, hogy milyen más jogszabályokat módosítottak. [„1/2015. (I. 15.) Korm. rendelet a Nemzeti Befektetési Ügynökségről szóló 183/2014. (VII. 25.) Korm. rendelet, valamint a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet módosításáról”] Az önálló jogszabályok esetén a szabályozandó terület szerepel a címben.

2. A magyar jogszabályok több mint egy évszázada §-okra és bekezdésekre tagolódnak. A § elvileg egy jogi rendelkezést takar, amelyen belül a bekezdések (amelyeket arab számmal, zárójelben előzik meg a szöveget), az adott jogi rendelkezés részletszabályait tartalmazzák. Ezt a logikát a legjobban a Ptk.-ban figyelhetjük meg, ahol a közel 1500 § mindegyike címet is kapott. Ez más jogszabályokra nem jellemző, de arra minden jogszabály törekszik, hogy egy § egy értelmi egység legyen.

2:37. § [Számadás a gondnok vagyonkezeléséről]

- (1) A gondnok a vagyon kezeléséről évente köteles számadást készíteni a gyámhatóságnak. Ha a gondnok a gondnokolt közeli hozzátartozója, a gyámhatóság a rendes számadási kötelezettség alól felmentést adhat, és egyszerűsített számadást engedélyezhet.
- (2) A hivatásos gondnok kivételével nem köteles a gondnok rendes vagy egyszerűsített éves számadásra, ha a gondnokoltnak nincs vagyona, és jövedelme nem haladja meg a jogszabályban meghatározott mértéket.
- (3) A gyámhatóság a gondnokot indokolt esetben eseti számadásra kötelezheti. Eseti számadás előírásának a gondnokolt kérésére is helye lehet.
- (4) A gondnok a tisztségének megszűnését követő tizenöt napon belül köteles a gyámhatóságnak az általa kezelt vagyonról végszámadást előterjeszteni. Ha a gondnoki tisztség azért szűnik meg, mert a bíróság a gondnokság alá helyezést vagy a vagyoni ügyek tekintetében a cselekvőképesség korlátozását megszüntette, a gondnok annak tartozik végszámadással, aki a továbbiakban a vagyon felett rendelkezni jogosult.
- (5) A gondnokkal szemben számadási kötelezettsége alapján támasztható követelések a gondnokot a vagyonkezelés alól felmentő határozat közlésétől számított egy év alatt évülnek el. Ha a követelés alapjául szolgáló ok később jutott az érdekelt tudomására, a határidőt a tudomásszerzéstől kell számítani, ha a követelés még nem évült el.

3. A magyar jogszabályok belső tagolása, *címstruktúrája* nagyban függ a jogszabály hosszúságától. Általában az alábbi egységek követik egymást egy hosszabb jogszabályban. (A példa a 2012. évi XLI. törvény a személyszállítási szolgáltatásokról című törvényünkből van.)

Rész (betűvel írt, alatta a rész címe)

ELSŐ RÉSZ

ÁLTALÁNOS RENDELKEZÉSEK

Fejezet (római számmal írt, alatta a fejezet címe)

I. Fejezet

Alapvető rendelkezések

Alcím (arab számmal, a számot az alcím címe követi)

1. Tárgyi személyi és területi hatály

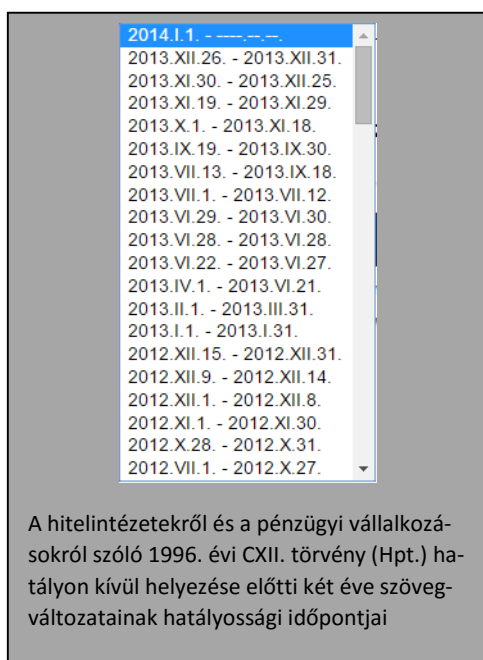
4. A jogszabályok tartalmát és nyelvezetét is elsősorban a szabályozott terület határozza meg. Más lesz a nyelvezete egy gáztörvénynek és más a családtámogatási törvénynek. Ugyanakkor minden jogszabálynak rendelkeznie kell *néhány technikai elemmel*, amely nélkül elképzelhetetlen a működése, és van egy logikus tartalmi felépítés is, amelytől nem érdemes eltérni. A magyar jogszabályok sem térnek el általában ettől. A jogszabályok elején találunk egy bevezető részt, amely a jogszabály megalkotásának céljait, a mögöttes társadalmi és politikai megfontolásokat írja le. Ezt szokták preambulumnak is nevezni. Ez lehet egészen hosszú, (akár több oldalas) is, de általában inkább 2-3 bekezdést tesz ki. Az is logikus, hogy a jogszabály elején érdemes tisztázni, hogy kikre, milyen ügyekre és milyen területen hat ki a jogszabály, ezért szinte minden jogrendszerben a személyi, tárgyi és területi hatályt definiálja először a szöveg. Ezek közül a személyi és területi kevésbé problematikus, azonban a tárgyi hatályra érdemes röviden kitérni. A tárgyi hatály azokat az életviszonyokat és/vagy ügycsoportokat jelenti, amelyekre a jogszabály hatálya kiterjed. A fentebb már emlegetett személyszállításról szóló jogszabályban pl. úgy fogalmaznak, hogy a törvény (tárgyi) hatálya a „Magyarország területén végzett belföldi és nemzetközi közúti és vasúti személyszállítási szolgáltatásra, valamint az azzal összefüggő jogokra és kötelezettségekre”. Itt jól lehet látni, hogy a tárgyi hatály tág értelemben az emberi cselekedetek egy körét jelöli ki, amelyeket már eleve valamilyen korábbi jogszabály rajzolt körbe. A jogszabály első részében kapnak helyet a magasabb szintű, felhatalmazó jogszabályokra történő hivatkozások. Törvények esetén ez értelemszerűen csak az Alaptörvény lehet, Kormányrendeletek esetén pedig törvény, vagy törvények. Általában a „Kormány a ..... ban kapott felhatalmazás alapján a következőket rendeli el, (vagy rendeletet alkotja)” szóhasználatlaltal. A '90-es évek közepe óta egyre gyakrabban találunk a jogszabályok elején ún. értelmező rendelkezéseket és számuk, mennyiségük egyre csak szaporodik. Az értelmező rendelkezések egy fogalom hatókörét igyekeznek leszűkíteni és pontosá tenni. Ezek között lehetnek teljesen technikai jellegűek is, (pl. „elővárosi vasúti szolgáltatás”), de lehetnek teljesen hétköznapiak is, amelyek esetén csak arról van szó, hogy a jogalkotó az adott általános fogalomnak egy rendszerint szűkebb, speciális jelentését szeretné rögzíteni. (pl. „kisvasút”, vagy „mozdonyvezető” – mindhárom példa a 2005. évi CLXXXIII. törvény 2. §-ából származik.) A jogszabályok középső része az, amelyik miatt a jogszabályt megalkották: ez rögzíti a jogszabály személyi hatálya alá tartozók jogait és kötelezettségeit, ritkábban a jogérvényesítéshez szükséges (külső) szervezetek jogait és kötelezettségeit. De ez az a rész, ahol a jogszabály adott esetben új szervezeteket hozhat létre, eljárási rendelkezéseket definiálhat, ellenőrzési, garanciális szabályokat állíthat fel, szankciókkal fenyegethet. Végül tipikus, és illeszkedik az európai gyakorlathoz, hogy a magyar jogszabályok is a szöveg végén rendelkeznek a hatálybalépésükről (időbeli hatály) az általuk módosított jogszabályokról, és az EU jogának történő megfelelésről. Ugyanitt adnak felhatalmazást

Pl. a tűzvédelmi törvény (1996. évi XXXI. tv.) két kardinális rendelkezése így szól: „5. § (1) Aki tüzet vagy annak közvetlen veszélyét észleli, köteles azt haladéktalanul jelezni a tűzoltóságnak, vagy ha erre nincs lehetősége, a rendőrségnek vagy a mentőszolgálatnak, illetőleg a települési önkormányzat polgármesteri hivatalának (körjegyzőségnek).” Majd a 6. § (1) a következőt mondja: „A törvény hatálya alá tartozók a tűzoltásban, a műszaki mentésben - ellenszolgáltatás nélkül - életkoruk, egészségi, fizikai állapotuk alapján elvárható személyes részvétellel, adatok közlésével kötelesek közreműködni.” A törvény középső része tehát az állampolgárok két általános kötelezettségét rögzíti: a bejelentési és a tűzoltási kötelezettséget.

a jogforrási hierarchia alacsonyabb szinten álló kibocsátóinak végrehajtási rendeletek, részletesebb szabályok megalkotására.

5. A felhatalmazást adó, és arra hivatkozó rendelkezésekről, mint a jogi szövegek egymásra épülésének egyik jeléről fentebb szóltunk. A jogszabályok azonban másképp is utalhatnak egymásra. Minden jogszabályban tucatszám találhatunk hivatkozásokat más jogszabályokra. Ezeket a hivatkozásokat nehéz tipizálni, ezért csak néhány általános jellegzetességüket emeljük ki.

- a) A hivatkozás lehet általános jellegű, (pl. „ha jogszabály kivételt nem tesz”), amely egy adott rendelkezéshez kapcsolódó más rendelkezést nem definiál egyértelműen, de lehetőséget ad arra, hogy ilyen rendelkezést később lehessen alkotni. Ez tehát a felhatalmazó rendelkezések egy speciális változata.
- b) Az utalás konkrétabb formája, amikor egy jogszabály már meghatározott törvényre, jogszabályra utal, de nem pontos jogszabály-helyre, csak valamilyen általános jogintézményére. (Pl. az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. tv. 10. § (1) bekezdése szerint: „Az ügyvéd által ügyvédi tevékenysége körében okozott kár megtérítésére, valamint az okozott személyiségi jogsértés miatt járó sérelemdíj megfizetésére a Polgári Törvénykönyv szabályait kell alkalmazni.”) Ezt a formát a magyar jogszabályok meglepően sokat alkalmazzák.
- c) Végül a létezik az a módszer, amikor a hivatkozás egy konkrét jogszabály-helyre történik. (Pl. ugyanebben a jogszabályban, az ügyvédi törvényben az ügyvéd egyes ügyletek esetén köteles bizonyos okmányokat ellenőrizni. A 27/B. § (5) bekezdése alapján: „(5) A fél ellenőrzéshez történő írásbeli hozzájárulása esetén az ellenőrzés a fél következő adataira terjed ki: (...) fa) a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról szóló 1992. évi LXVI. törvény 17. §-ának (4) bekezdése szerinti tények,fb) a külföldre utazásról szóló 1998. évi XII. törvény 24. §-ának f) pontja szerinti tények és az okmány érvényességi ideje, fc) a közúti közlekedési nyilvántartásról szóló 1999. évi LXXXIV. törvény 8. §-ának i)-j) pontjai szerinti tények.”)

6. A jogszabályok karbantartása az elmúlt évtizedek egyik legproblémásabb területévé változott. A '90-es évekig az volt a jellemző Magyarországon, hogy egy-egy fontosabb jogszabályt általában 5-10 évente hullámokban, komolyabb mértékben, nagyobb terjedelmű szövegekkel „renováltak”. (Ezeket a nagyobb, több tucatszámú §-ra kiterjedő módosításokat nevezték „novelláknak”.) A '90-es évektől azonban az lett a gyakorlat, hogy a jogszabályokat évente akár többször is módosítják különböző okok miatt, és ezeknek a módosításoknak a terjedelme gyakorta nem több néhány bekezdésnél. A módosítások alkalmával a jogszabálynak mindig egy új szöveg-változata jön létre, és ez azt eredményezi, hogy egyes jogszabályoknak akár egy éven belül is több tucatszámú szövegverziója van. Ezeknek a változásoknak a követése ma már kizárólag számítógép segítségével lehetséges.

Ahogy fentebb ismertettük, a tágabb értelemben vett módosítások („változtatások”) háromfélék lehetnek:

- a) A jogszabály új rendelkezést iktat be. Ez a magyar jogrendszerben jelenleg – amennyiben új bekezdést szúrnak be kis a, b, c, stb. toldatokkal oldják meg. Tehát az 5. § (1) bekezdése mögé az (1a) bekezdést kell beszúrni. A §-ok esetén a toldás nagybetűvel történik, az 5. §-t az 5/A. § követi. Megfogalmazása: „Az .... tv. 29. §-a a következő (2a) bekezdéssel egészül ki:”
- b) A jogszabály (szűkebb értelemben) módosít egy szöveget. A módosítás mindig úgy történik, hogy a bekezdés szövegét, (vagy legalább egy értelmes mondatot) az új formájában megismétlik. Azaz, ha egy plusz szót akarnak beiktatni a mondatba, akkor is újraközik a teljes bekezdést. Megfogalmazása: „5. § (1) bekezdésének helyébe az alábbi rendelkezés lép:”

c) A jogszabály *hatályon kívül helyez* egy vagy több rendelkezést, vagy egy teljes jogszabályt. Megfogalmazása: „hatályát veszti a ..... törvény 2. § (6) és (7) bekezdése”

A fentebb említett módosítás-típusok esetén mindig meg kell határozni a rendelkezések hatályba lépésének, vagy hatályon kívül helyezésének időpontját. Bár azt feltételeznénk, hogy egy módosító jogszabály egy időpontban változtatja meg a módosított jogszabályokat, ez a legritkább esetben van így. Az a gyakoribb, hogy az egyes rendelkezések eltérő időpontokban lépnek hatályba, vagy vesznek el hatályukat.

Ellenőrző kérdések

1. Milyen fajtái vannak az elsődleges jogforrásoknak? Jellemezze őket röviden? Miért speciális az Ab határozat és az önkormányzati rendelet?
2. Hogyan nevezzük Magyarországon az autonóm és a delegált jogalkotás „termékeit”?
3. Melyek a jogszabályok általános jellegzetességei?
4. Hogyan érvényesülnek a jogszabályok formális érvényességének szabályai Magyarországon? Mik ezek?
5. Ki „írja” ténylegesen a jogszabályok szövegét?
6. Milyen jogszabályok szabályozzák a törvényalkotás folyamatát Magyarországon?
7. Melyek Magyarország hivatalos lapjai?
8. Mit jelent, és milyen konkrét formákban nyilvánul meg a jogszabályok rendszerszerűsége?
9. Milyen konkrét rendelkezésekkel igyekszik a magyar jog biztosítani a jog rendszerszerűségét?
10. Kb. hány százaléka önálló, és hány százaléka önállótlan jogszabály a Magyar jogrendszerben keletkező jogszabályoknak? Mit jelent ez a két kifejezés?
11. Van-e Magyarországon hivatalos jogági felosztás? A jogág fogalmára mikor lehet gyakorlati szükségünk?
12. Mi egy tipikus magyar jogszabály felépítése formai szempontból?
13. Mi egy tipikus magyar jogszabály felépítése tartalmi szempontból?
14. Milyen utalás- (hivatkozás) típusokat ismer?
15. Milyen jogszabály-módosítás-típusok léteznek, és milyen nyelvi formulát használnak a jogalkotásban ezek használatakor?

4. fejezet

Elsődleges jogforrások II.

Egyéb jogszabályok, és az Alkotmánybíróság határozatai

(Zódi Zsolt)

1. Az Európai Unió jogszabályai

1.1. Jogalkotás az EU-ban

A jogalkotás minden jogrendszerben feszesen és részletesen szabályozott folyamat. Viszont az EU joga sok szempontból speciális, hiszen nem egy nemzeti, hanem egy nemzetek feletti (szupranacionális) jogrendszer. Az ebből fakadó különbségeket az Európai jog című tantárgy taglalja majd, illetve egyes elemeit az egyes részeknél ismertetjük, itt csak a jogalkotási eljárás és a jogforrások kapcsán megfigyelhető különbségekre koncentrálnunk.

Az EU jog legfőbb, legfelsőbb dokumentumát nem az alkotmány testesíti meg, hanem az EU-t létrehozó szerződések. (Bár volt törekvés egy EU alkotmány létrehozására.) A két legfontosabb szerződés az Európai Unióról szóló, és az Európai Unió működéséről szóló szerződés, amelyeket EUSz-nek és EUMSz-nek is szokás hívni, és szövegüket általában egybeszerkesztve, a korábbi módosításokkal együtt használják. Az EU-ra is igaz, hogy mind a jogszabályokat előterjesztők köre, mind az előterjesztés formája, majd a jogszabályok elfogadására vonatkozó eljárás feszesen szabályozott. A rendes jogalkotási eljárásban a Parlament és a Tanács, az EU két legfelsőbb szerve együtt döntenek, az eljárás két szakaszát „első olvasatnak” és „második olvasatnak” nevezik.

Az EU szintén a hivatalos lapjában, (Official Journal) hirdeti ki a jogszabályait. Az OJ naponta akár többször is megjelenhet. Internetes hozzáférési helye: <http://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html>

A két fentebb ismertetett szélsőség, egy nemzetállami, egykamarás parlamenti és egy szupranacionális jogalkotási eljárás között számtalan variáció és átmenet létezik. Speciális esetet jelentenek például a kétkamarás parlamenttel, vagy erős elnöki hatalommal rendelkező rendszerek. Az előbbiben (pl. az Egyesült Királyságban) a második kamara (a felsőház) által történő elfogadás jelent további „akadályt” a törvényhozási folyamatban, míg az utóbbiban, (pl. az Amerikai Egyesült Államokban) az Elnök vétója akadályozhatja meg, hogy egy törvényjavaslatból törvény legyen.

Az EU-ban más értelmet nyer a „jogrendszer” fogalma, mint amit a nemzeti jogrendszerek kapcsán megszokhattunk. Itt is létezik ugyan jogforrási hierarchia, azonban az EU joga messze nem ölel fel mindenféle életviszonyt: a legfontosabb életviszonyok szabályozása (büntetőjog, magánjog, adójog) továbbra is az egyes nemzetállami kormányok hatáskörében van.

Az EU jogforrásait két részre szokás bontani. Az ún. elsődleges források a fentebb már taglalt alapszerződések. A másodlagos, vagy származtatott forrásokat az EUMSz 288. cikke sorolja fel. A származtatott források között a *rendelet* a legfontosabb, amely elfogadása után általánosan (mindenkire, az uniós polgárokra is) kötelező, és közvetlenül alkalmazandó. Ami a magyar jogrendszerhez képest furcsának tűnik, az, hogy rendeletet három jogalkotó szerv is alkothat. (Szemben a törvénnyel, melyet Magyarországon csak a Parlament fogadhat el.) Rendeletet alkothat a Parlament és az EU tanácsa együttesen, (a Parlament kizárólag a Tanáccsal, amely az EU-s szakminiszterekből áll), a Tanács önmagában, és a Bizottság önmagában. Így a rendeletek címében is ezeket a kombinációkat találhatjuk meg. Ha végigtekintünk a rendeleteken, akkor hasonló jelenséget látunk, mint a magyar jogszabályok esetén. Részint azt, hogy sok nem egy általános életviszonyt szabályoz, hanem egy egyedi problémát. (Pl. a Bizottságnak csaknem 400 rendelete foglalkozik az ún. védett eredet-megjelölésekkel, mint amilyen a „Tokaji bor” és olykor egészen apró ügyekben is rendeletet hoz.) Másrészt az EU rendeleteire is igaz, hogy egy tetemes részük *módosító* jellegű, azaz régebbi rendeleteket változtat meg, vagy helyez hatályon kívül.

A rendeleti szint az EU-ban tematikailag *töredékes*, azaz csak egy korlátozott életviszony-kört ölel fel. Ezek az életviszonyok nagyjából, - bár már nem kizárólag – gazdasági kérdések, utalva az EU eredetére - hiszen az EU sokáig „Közös Piac” volt.

A második fontos származtatott EU-s normatípus az *Irányelv*. Az irányelvnek csak a célkitűzései kötelezőek és azok is csak a nemzeti állami kormányzatok számára. A kormányok arra kötelesek, hogy az Irányelvben foglaltakat egy meghatározott határidőn belül *ültetésék át* a nemzeti jogba. A konkrét átültetési formát az Irányelv rábízta a kormányzatra. Ő dönti el, hogy milyen jogszabályokat hoz, vagy régebbi jogszabályokat módosít, egészít ki, ehhez milyen intézményeket rendel a szabály betartására, és milyen konkrét kormányzati intézkedéseket kezdeményez.

1993-ban született egy fontos irányelv a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről, amely elsősorban a nagy szervezetekkel szemben álló tájékozatlan és gyenge kisembert védte. (A Tanács 93/13/EGK irányelve). A magyar kormányzat részben a (rég) Ptk. 205. -209/D. §-ainak beiktatásával és módosításával építette be az irányelvet a magyar jogrendszerbe. Később, amikor a devizakölcsönök problémája nagyra nőtt, a magyar jogalkotó a pénzintézetek (bankok) számára az irányelvnél jóval szigorúbb követelményeket iktatott be a bankokról szóló jogszabályba, (1996. évi CXII. tv. 210. §) majd 2014-ben devizaadósokról külön jogszabályokat is alkotott, utalva a 93/13/EGK irányelvre. Az eset azt is bizonyítja, hogy az irányelvek átültetésében a kormányzatoknak nagy szabadságuk van, és a célok – esetünkben a fogyasztók védelme - érdekében akár szigorúbb szabályokat is alkothatnak az irányelvben foglaltaknál.

1.2. Az EU-s jogszabályok felépítése

Az EU jogi szövegeinek stílusa, szerkezete, felépítése igen sokban különbözik a magyar jogszabályokétól. Bár az alapvető jellegzetességek, (számozás, címadás) azonosak, ami azonnal szembeszökő az EU normáknál, hogy a preambulum szerepe sokkal hangsúlyosabb. Ez nem meglepő, hiszen az EU a jogegységesítés feladatát nem „erőből” végzi, hanem túlnyomórészt az ajánlásnak számító Irányelv formájában, amely azonban a szó legszorosabb értelmében csak célokat és irányokat jelöl ki.

Az EU elsődleges jogának szövegei nemzetközi egyezmények. Megfogalmazásuk túlnyomórészt általános, sok helyen ünnepélyes. Sok megfogalmazás azt tükrözi, hogy a szöveg hosszas viták eredményeképp előállt kompromisszum eredménye.

A rendeletek számozása az év/sorszám számmal, a kibocsátóval majd a rendelet tárgyával (címével) indul.

AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2015/848 RENDELETE
(2015. május 20.)
a fizetésképtelenségi eljárásról

A címet a preambulum *technikai része* követi, amely rögzíti az eljárásban részt vett szervezetet, és a jogalkotási eljárás típusát, majd a preambulum *érdemi része* következik, amely az adott jogalkotási termék mögötti társadalmi megfontolásokat, az elérendő célokat, a kiválasztott jogi megoldási eszközök megindokolását, stb. tartalmazza.

A rendeletek és az Irányelvek szövege ezután cikkekre tagolódik, a cikkek pedig bekezdésekre. A cikkek, - akárcsak a §-ok a magyar Ptk-ban önálló, saját címmel rendelkeznek, mint a lentebb példában a Parlament és a Tanács 2015/413. Irányelve a közúti közlekedésbiztonságot veszélyeztető közlekedési jogsértésekre vonatkozó információk határokon átnyúló cseréjének elősegítéséről.

1. cikk
Cél

Ezen irányelv célja, hogy valamennyi uniós úthasználó számára magas szintű védelmet biztosítson a közúti közlekedésbiztonságot veszélyeztető közlekedési jogsértésekkel kapcsolatos információk határokon átnyúló cseréjének, és ezáltal a szankciók végrehajtásának elősegítésével azokban az esetekben, amikor a jogsértést elkövető jármű nem a jogsértés helye szerinti tagállamban van nyilvántartva.

2. cikk
Hatály

Ez az irányelv a következő, a közúti közlekedésbiztonságot veszélyeztető közlekedési jogsértésekre alkalmazandó:

- a) sebességhatár túllépése;
- b) biztonsági öv használatának elmulasztása;
- c) forgalomirányító fényjelző készülék piros jelzésénél való megállás elmulasztása;
- d) ittas járművezetés;
- e) kábítószer hatása alatt történő járművezetés;
- f) bukósisak viselésének elmulasztása;
- g) tiltott sávban történő közlekedés;
- h) mobiltelefon vagy más kommunikációs eszköz jogellenes használata vezetés közben.

2. Az önkormányzati rendelet

Alkotmányos okokból az önkormányzati rendelet ugyan jogszabálynak minősül, mert az állampolgárokra közvetlenül megállapíthat jogokat és kötelezettségeket, mivel azonban az önkormányzati rendeletek csak a jogszabályok által szabadon hagyott (nagyon minimális) tárgyakban, illetve a jogszabályok felhatalmazása alapján kialakított (ismét csak nagyon szűk) területeken tehetik ezt, *de facto* jobban hasonlítanak a kvázi normákra, mint a jogszabályokra. („Feladatkörében eljárva a helyi önkormányzat törvény által nem szabályozott helyi társadalmi viszonyok rendezésére, illetve törvényben kapott felhatalmazás alapján önkormányzati rendeletet alkot.” – Alaptörvény, 32. cikk)

Tipikus önkormányzati rendelettel szabályozott tárgykörök: az önkormányzat vagyonaival és vagyongazdálkodásával kapcsolatos feladatok, az önkormányzati lakások és helyiségek bérletével kapcsolatos kérdések, közterület-használattal és a közterületek rendjével kapcsolatos kérdések, (beleértve a parkolás rendjét, a közterületi reklámok felállításával, vagy épp művészeti alkotások közterületen történő felállításával kapcsolatos szabályokat), a szociális támogatások elosztásának rendjét szabályozó előírások, helyi adókkal (pl. építményadó, helyi iparűzési adó) kapcsolatos szabályok, a helyi Építési Szabályzat, vásárok rendje, ebekkel, és ebtartással kapcsolatos szabályok, stb.

Az önkormányzati rendeletek a szabályaik megszegésére szankciókat is előírhatnak, (pl. a közterület jogosulatlan használata esetén bírságot állapíthatnak meg).

A jelenlegi szabályok szerint az önkormányzatok rendeletalkotási tevékenysége nemcsak igen szűk területre korlátozódik, hanem elég szigorúan kontrollált is. Az Alaptörvény már idézett 32. cikke szerint az önkormányzatok minden rendületüket el kell küldjék a megyei kormányhivatalnak, és ha a jogszabálysértőnek találja, bírósághoz fordulhat. Ha pedig az önkormányzat nem tesz eleget rendeletalkotási kötelezettségének, akkor kezdeményezheti a bíróságnál a rendelet-alkotási kötelezettség előírását, majd ha ennek az önkormányzat továbbra sem tesz eleget, akkor azt maga is megalkothatja helyette.

Formailag az önkormányzati rendelet leginkább a kormányrendeletre hasonlít. Címe a sorszám/évszám (dátum) formát követi, §-ra és bekezdésekre tagolódik. A bevezető rendelkezései között igen fontos helyet foglal el a felhatalmazó rendelkezések ismertetése. A módosítások szerkezete és logikája is igen hasonlít a többi jogszabályéra: minden módosítás esetén pontosan meg kell jelölni a módosított részt, bekezdés szintig, majd rendelkezni kell annak hatálybalépéséről, és egyben a régebbi rész hatályon kívül helyezéséről.

3. Az Alkotmánybíróság határozatai

Az elsődleges jogforrások között sajátos helyet foglalnak el az Ab határozatok. Mivel ezek csak megsemmisíthetnek jogszabályokat, ezért ezeket „negatív jogszabálynak” is szokták hívni. Az Ab határozatok jó példáját nyújtják az egyes szövegtípusok egymásba mosódásának. Az Ab határozat ugyanis elsődleges, mindenki számára kötelező jogforrás, azonban egy alkotmányos szerv határozataként szüle-

tik: azaz egyben működési szöveg is. Ugyanakkor az Ab határozatok indokolása gyakran olyan fejtegetéseket tartalmaz, amelyeket később a felek, vagy a bíróságok gyakran felhasználnak a jogi érvelésükben. Ezért az Ab határozatok indokolása gyakran funkcionál magyarázó szöveggént is.

Az Alkotmánybíróság a rendszerváltás során felállított egyik új alkotmányos szervünk. Fő feladata „az Alaptörvény védelme”, amelyet többféle eszközzel és eljárásban teljesít. E tevékenysége során tizenhétféle módon járhat el (tizenhétféle sajátos eljárást folytathat le), melyek közül azonban igazán csak négynek van számunkra jelentősége: a) az alaptörvénnyel való összhang előzetes vizsgálatának; b) az Alaptörvénnyel való összhang utólagos vizsgálatának; a bírói kezdeményezésre induló utólagos normakontrollnak; végül d) az alkotmányjogi panasznak. Előbbi három esetén az Alkotmánybíróság a jogszabályok alkotmányosságáról nyilvánít véleményt, míg az utolsó esetben egyedi ügyben funkcionál egyfajta „szuper-fellebviteli” fórumként.

Az Ab határozatai az első három esetben megsemmisíthetik a támadott, alkotmányellenesnek vélt jogszabályt, vagy jogszabály-helyet. Ilyen esetekben az Ab valójában „negatív törvényhozóként” funkcionál. Jogot ugyan nem alkot, de kiiktathat jogi rendelkezéseket a jogrendszerből. A kiiktatás többféleképp is történhet. Lehetséges, hogy valamilyen jövőbeli időpontot határoz meg, amíg a jogalkotásnak ki kell javítania a rendelkezést. (Pro futuro hatály.) Lehet, hogy a rendelkezést a határozat közzétételével egyidőben semmisíti meg. (Ex nunc hatály.) Végül az is lehetséges, hogy a rendelkezést visszamenőleges hatállyal semmisíti meg. (Ex tunc hatály.) Az Ab fontosabb határozatait – a megsemmisítőket mindenképpen - a Magyar Közlönyben közzéteszi.

Formailag az AB határozatok inkább egy bírósági ítéletre hasonlítanak. Ez többféle formában nyilvánul meg:

1. Az Ab határozatok kétféle számmal rendelkeznek. Egyfelől létezik egy belső ügyszámzásuk, másfelől a fontosabbakat, (amelyeket a Magyar közlönyben is közzéteszik) folyamatos sorszám/évszám (dátum) formátumban is számozzák. (Ez a gyakorlat hasonlít a Kúria azon gyakorlatára, hogy a belső ún. lajstromszám mellett a döntvényként közzétett határozatok önálló sorszámot is kapnak.)
2. Az Ab határozatoknak ugyanúgy van rendelkező része, amelyben a kérelem érdeméről dönt, mint a bírósági határozatoknak. Ebben mondja ki az Ab egyértelműen, hogy egy jogszabály-hely alkotmányellenes.
3. Az Ab határozatoknak általában hosszú indokolása van. Ebben az Ab, - akár csak a bíróságok – leírja a kérelem részleteit, az eljárásban indítványt tevők indítványait, a jogi érveket és az ellenérveket, utal az Alaptörvény azon részére, amellyel az adott rendelkezés ellentétes, és szinte minden esetben hivatkozik azokra a korábbi saját határozataira, amelyek az adott ügyhöz hasonlóak.

Ez utóbbi jellegzetesség mutat rá arra, hogy a magyar Alkotmánybíróság egyfajta precedens-bíróságként is működik. A döntvényekről külön fejezet szól, mivel azonban az Ab döntései elsődleges jogforrások, ezt a jellegzetességét az Ab-döntéseknek itt ismertetjük.

Az Ab már a létrejöttét követően kialakított egy olyan gyakorlatot, amely a precedensjog irányába mutatott, annak fő jegyeit hordozta. (már az 55/1994. (XI. 10.) AB határozathoz fűzött különvéleményben azt olvashatjuk, hogy az AB az összeférhetetlenség alkotmányos kérdésében a „precedensjog szabályai szerint” épít fel egy jogi konstrukciót.) Ennek a külső, formális megnyilvánulása az, hogy az Alkotmánybíróság döntéseiben igen gyakran találunk hivatkozásokat korábbi *döntésekre* és *érvekre*, és ezekből egy külön alkotmánybírói jog, a jogi érvek egy önálló hálózata épült ki – régebben ezt emlegették „láthatatlan alkotmányként”. Erre azért kerülhetett sor, mert az Alkotmány, illetve mostani Alaptörvény megfogalmazása – különösen az alapvető jogokat illetően – túl általános, és legtöbbször az egyedi problémák esetén közvetlenül nehezen alkalmazható.

Így pl. egy nemrég meghozott határozatában az AB-nek abban a kérdésben kellett állást foglalnia, hogy Alaptörvényellenes-e az új Ptk. (2:44. §) azon szabálya, amely a közszereplők, (pl. politikusok) általában igen széles körű bírálhatóságát (és így a szólásszabadságot) korlátozta volna „méltányolható közérdekből”. A bíróság az alábbi érvelési láncolatot alkalmazta a 7/2014. (III. 7.) AB határozatban:

„[15] A szólásszabadság alkotmányos értelmezését megalapozó 30/1992. (V. 26.) AB határozat (a továbbiakban: Abh1.) óta követett gyakorlat szerint a véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, mivel az többféle szabadságjog, az ún. kommunikációs jogok »anyajoga«. [...]

[16] Az Alkotmánybíróság megismételte és a sajtószabadságra alkalmazta a korábbi érveit, amikor kifejtette, hogy »[a] sajtó szabadságát arra figyelemmel kell garantálnia az államnak, hogy a 'sajtó' a véleményalkotáshoz szükséges információszerzésnek, a véleménynyilvánításnak és véleményformálásnak kitüntetett fontosságú eszköze. [...] A sajtó nemcsak a szabad véleménynyilvánítás eszköze, hanem a tájékoztatás is, azaz alapvető szerepe van a véleményalkotás feltételét képező tájékozódásban.« [37/1992. (VI. 10.) AB határozat].

[17] Az Alkotmánybíróság a szólás- és sajtószabadság, valamint a közszereplők személyiségvédelme ütközésének kérdését is vizsgálta már korábban büntetőjogi kontextusban[...] A 36/1994. (VI. 24.) AB határozatban (a továbbiakban: Abh2.) kifejtettek szerint az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a szólásszabadság »különleges védelmet követel akkor, amikor közügyeket és a közhatalom gyakorlását, a közfeladatot ellátó, illetve a közéletben szerepet vállaló személyek tevékenységét érinti. A közhatalom gyakorlásában résztvevő személyek védelmében a véleménynyilvánítás szabadságának szűkebb körű korlátozása felel meg a demokratikus jogállamiságból adódó alkotmányos követelményeknek«[...]

[18] Az Alkotmánybíróság a szólásszabadság polgári jogi korlátozásaival kapcsolatban is alkalmazta a közügyek vitatásához kötődő érveket. A válaszadás jogának a Ptk.-ba való beillesztését vizsgáló 57/2001. (XII. 5.) AB határozat hangsúlyozta, hogy »a korlátozás alkotmányosságának a megítélésénél a kiindulási pontot a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadságának a demokratikus rendszer fenntartásában, a közösség tájékoztatásában és a közvélemény kialakulásában játszott különösen fontos szerepe jelenti. Ez a szerep előtérben áll és ezért e szabadságjogok korlátozása szűk körben lehetséges olyankor, ha politikai vitáról, az állam bírálatáról van szó.« [57/2001. (XII. 5.) AB határozat, ABH 2001, 484, 494.].

[19] Végül az Alkotmánybíróság a médiajogi kérdéseket elbíráló 165/2011. (XII. 20.) AB határozatban is összefoglalta a szólás- és sajtószabadság megalapozásával kapcsolatos felfogását, és [...] hangsúlyozta a demokratikus közvélemény polgárok általi alakításának fontosságát. »[A] sajtó a szólásszabadság intézménye. Így a sajtószabadság, amennyiben a szólás, a közlés, a vélemény szabad kinyilvánítását szolgálja, úgy védelme szintén kettős meghatározottságú: a szubjektív alanyi jogi jelleg mellett a közösség oldaláról a demokratikus közvélemény megteremtését és fenntartását szolgálja. [...] A sajtószabadság jogának gyakorlása révén az alapjog jogosultja aktív alakítója a demokratikus közvéleménynek. A sajtó ezen minőségében ellenőrzi a közélet szereplőinek, intézményeinek tevékenységét, a döntéshozatal folyamatát, tájékoztatja arról a politikai közösséget, a demokratikus nyilvánosságot (a 'házörző kutya' szerepe).« [165/2011. (XII. 20.) AB határozat].

Ellenőrző kérdések

1. Jellemezze röviden az EU jogalkotási eljárását!
2. Milyen jogi dokumentumokat ismer az EU-ban, és mik ezeknek a főbb jellegzetességei?
3. Mi az EU jog és a belső jog viszonya az egyes jogi dokumentumok esetén?
4. Mi az EU hivatalos lapja? Hol találjuk meg?
5. Milyen különbségeket tud felsorolni az EU joga és a belső jogrendszerek között?
6. Mi az EU jogszabályainak felépítése?
7. Jellemezze az önkormányzati rendeletet, mint jogforrást! Soroljon fel néhány tipikus önkormányzati jogalkotási határkört, témát!
8. Milyen főbb Alkotmánybírósági eljárások vannak?
9. Miért mondjuk, hogy az Ab negatív jogalkotó?
10. Mennyiben hasonlít az Ab határozat inkább a jogalkotási termékekre, és mennyiben inkább a bírósági határozatra?
11. Mi jellemzi az Ab határozatok érvelését? Mire hasonlít ez az érvelés?

5. fejezet

Másodlagos jogforrások I.

Állami és nem állami kvázi-jogszabályok

(Zódi Zsolt)

1. Mik is azok a kvázi-jogszabályok

A jogi szövegeket osztályozó felsorolásunkban a másodlagos jogforrások egyik fontos típusaként mutattunk be kétféle jogi szövegtípust.

Az első típus az *állami aktusok* azon változata, amely nem minősül jogszabálynak, és így nem bír mindenki számára kötelező erővel, de bizonyos kérdéseket a jövőre nézve, általánosan igyekszik rendezni, és *csak az adott állami szervezet tagjait kötelezi és jogosítja*. Ezek a „jogszabály-szerű” (kvázi-jogszabályi) szövegek mégis nagy jelentőséget kaphatnak a külvilág számára is, hiszen gyakran az adott állami szervezet maga is jogalkalmazó fórum, és így döntései tartalma nagyban függ ezektől a belső dokumentumoktól.

Ezeket a belső szabályokat sokféleképpen nevezik. Összefoglaló néven, pl. „adminisztratív szabályoknak”, „végrehajtási szabályoknak”, vagy, ahogy a jelen fejezet is nevezi őket: „kvázi-jogszabályoknak”. Ezen belül az egyes alváltozatoknak is nagy összevisszaságban vannak elnevezéseik, pl. körlevél, rendelkezés, irányelv, közlemény, tájékoztató, állásfoglalás, hirdetmény, szabályzat, utasítás. A régebbi magyar elnevezés összefoglaló néven „az állami irányítás egyéb eszközei” volt, ez mára megváltozott „normatív szervezetszabályozó eszköz”-re. A kérdés hatályos magyar aspektusairól az első részben szövegeink részletesen.

A második típus sokban hasonlít az elsőhöz, hiszen itt is arról van szó, hogy *egy szervezet* alkot a *jövőre nézve, általános megfogalmazású* szabályokat. Azonban ezeket a jogi szövegeket nem állami, hanem *magánszervezetek* hozzák létre. Ezek a kvázi-jogszabályok alapvetően ismét csak kétfélék lehetnek. Az első típus olyan szabályokat ölel fel, amelyek *csak a szervezet tagjaira* vonatkozóan bírnak kötelező erővel. Ilyenek tipikusan az egyes Kamarák szabályai, (pl. az Ügyvédi Kamara szabályzata) és a munkáltatók kollektív szerződésai. A második altípust olyan tekintélyes (olykor nagyhatalmú) magánszervezetek adják ki, amelyeknek kellő súlyuk van egy-egy szakterületen. Ilyen pl. a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet, (ISO), és ennek magyar szervezete a Magyar Szabványügyi Testület, amely nem kötelező szabványokat alkot. De ilyen a nagy befolyással rendelkező Szerzői Jogi Szakértői Testület, amely szerzői jogi kérdésekben mondja ki gyakran a végső szót. Az ilyen típusú szabályok külföldön is ismertek és elterjedtek. Talán legismertebb ezek közül az American Law Institute által alkotott „restatementek” és modellszabályok rendszere. Ezek közül néhányat illusztrációként később ismertetni is fogunk.

Mint látható tehát a kvázi-jogszabályok *rendkívül heterogén* csoportot képeznek. Legtöbbjük *átmeneti forma*. Az állami kvázi-jogszabályok gyakran egybefolynak a működési szövegekkel, (az egyedi határozatokkal és az utasításokkal), a magánszervezetek kvázi-jogszabályai (pl. a Szerzői Jogi Szakértői Testület állásfoglalásai) pedig gyakran alig különíthetők el a magyarázó szövegektől. Mégis érdemes ezt a típust külön változatként kezelni, hiszen a működési szövegtől ezeket a *jövőre orientáltságuk*, szabály-jellegük, a magyarázó szövegtől pedig a *partikuláris kötelező erejük*, illetve, kötelező erő hiányában a magas autoritásuk, tényleges követettségük különbözteti meg. Röviden: a kvázi-jogszabályoknak nagyobb a hatóköre mint az egyedi működési szövegeknek, és nagyobb az autoritása, mint az egyszerű magyarázó szövegeknek. Ez az átmeneti jelleg egyébként elég sok zavart is szokott okozni a jogalkalmazásban.

2. Állami kvázi-jogszabályok

Az állam által kibocsátott kvázi normáknak két alaptípusa létezik, a normatív határozat és a normatív utasítás. A kérdést jelenleg Magyarországon a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény szabályozza.

Az ún. szocialista rendszerben az állami szervezetek alacsonyabb szintű normái (az ún. állami irányítás egyéb jogi eszközei) túlbuzgáztak, és gyakorta fontosabbak voltak, mint a sokszor csak szimbolikus, és túl általános valódi jogszabályok. Előfordult, hogy az olyan normatípusok, mint amilyen az pl. az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal rendelkezései, vagy egy miniszteri utasítás tartalmazták a jogi szabályozás *lényegét*. Ezt a helyzetet számolta fel a 60/1992. (XI.17.) AB határozat, amely általános jelleggel kimondta, hogy „a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény garanciális szabályainak mellőzésével hozott minisztériumi és egyéb központi állami szervektől származó, jogi iránymutatást tartalmazó leiratok, körlevelek, útmutatók, iránymutatások, állásfoglalások és egyéb informális jogértelmezések kiadása és az ezekkel való irányítás gyakorlata alkotmányellenes”.

Az azóta eltelt idő alatt ez az álláspont valamit enyhült, hiszen egy-egy új jogszabály értelmezése gyakorta jelent nehézséget egy nagyobb szervezet számára, ezért a nagy apparátusok nehezen működnének, ha nem lennének a „központból” az alkalmazást segítő, egységesítő szövegek. Ami azonban mindenképpen megmaradt az, hogy egyrészt az új jogalkotási törvény egységesítette a rengetegféle elnevezést (kétféle), valamint az, hogy ezek a kvázi normák a szervezeten kívüli személyekre és szervezetekre semmilyen körülmények között nem állapíthatnak meg kötelezettségeket.

Korábban már láthattuk, hogy hogyan épül fel a jogforrási hierarchia, és hogyan szabályoznak egyes életviszonyokat egyre részletesebben a kódexektől egészen a miniszteri rendeleti szintig a jogszabályok. Az állami kvázi-jogszabályokat a *jogszabályi hierarchia folytatásaként* is fel lehet fogni. A rendőrséggel kapcsolatos legalapvetőbb szabályokat a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény tartalmazza, amely záró rendelkezései között több tucatnyi témakörben ad felhatalmazást a Kormánynak illetve a Miniszternek (jelenleg a Belügyminiszternek) arra, hogy egyes részletkérdéseket szabályozzon. A rendőrség általános működését így egy Belügyminiszteri rendelet szabályozza, (30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról), amely igen részletesen leírja például, hogy a rendőrök

I. A kutyaátvétel lebonyolításának rendje

1. „A” kategóriájú kutyák átvételéhez

1.1. Általános rendőrkutya

1.1.1. Kiváló:

- a) 200-300 lépés hosszúságú nyomot legalább 1 töréssel kidolgoz, a tárgyat jelzi;
- b) fegyvelmező gyakorlatokat teljesíti;
- c) kereső gyakorlatokat jó szinten teljesíti a „B” kategóriánál leírtak szerint;
- d) az őrző-védő gyakorlatokat kiválóan teljesíti a „B” kategóriánál leírtak szerint;
- e) kizáró ok nem áll fenn a „B” kategóriánál leírtak szerint.

1.1.2. Jó:

- a) 200-300 lépés hosszúságú, legalább 1 törést tartalmazó nyomot tárgyjelzés nélkül kidolgoz;
- b) fegyvelmező gyakorlatokat teljesíti;
- c) kereső gyakorlatokat megfelelő szinten teljesíti a „B” kategóriánál leírtak szerint;
- d) őrző-védő gyakorlatokat legalább jó szinten teljesíti a „B” kategóriánál leírtak szerint;
- e) kizáró ok nem áll fenn a „B” kategóriánál leírtak szerint.

1.1.3. Megfelelő:

- a) 200-300 lépés hosszúságú, legalább 1 törést tartalmazó nyomot sok segítséggel kidolgoz;
- b) fegyvelmező gyakorlatokat teljesíti;
- c) kereső gyakorlatokat megfelelő szinten teljesíti a „B” kategóriánál leírtak szerint;
- d) őrző-védő gyakorlatokat legalább megfelelő szinten teljesíti a „B” kategóriánál leírtak szerint;
- e) kizáró ok nem áll fenn a „B” kategóriánál leírtak szerint.

Részlet a 17/2009. (OT. 10.) ORFK számú utasítás a Rendőrség Kutyás és Lovas Szolgálati Szabályzatáról

hogyan járjanak el igazoltatáskor, vagy épp mit kell tenniük ön- vagy közveszélyes állapotban lévő személy esetén. A Szolgálati Szabályzat egyik végrehajtási utasítása pedig már kvázi-jogszabályi formában látott napvilágot, hiszen létezik egy Országos Rendőrőrkapitányi normatív utasítás, amely a kutyás- és a lovasrendőrökkel (valamint a rendőrlovakkal és a rendőrkutyákkal) kapcsolatos speciális szabályokat tartalmazza.

A normatív határozat és utasítás voltaképp nyelvi önellentmondás, hiszen a határozat szó a magyar jogi műnyelvben *egyedi ügyben* történő döntést, míg az utasítás *egyedi ügyben* hozott intézkedést, cselekvésre felszólítást jelent. A „normatív” szócska azonban épp arra utal, hogy a döntés és az intézkedés (meghatározott cselekvések előírása) tartós jellegű, és általános: nem egy esetre kíván vonatkozni, hanem jövőbeli esetek szélesebb körére. Ezt támasztja alá a jogalkotási törvény 23. § (1) bekezdésének szövege is, amely a normatív határozat esetén azt mondja, hogy az az adott szervezet „szervezetét és működését, tevékenységét, valamint cselekvési programját” tartalmazhatja, a normatív utasítás pedig az adott szervezet vezetőjének „a vezetése, az irányítása vagy a felügyelete alá tartozó szervek szervezetét és működését, valamint tevékenységét” tartalmazó szabályokat ölel fel. A határozatot tehát testület hozza, míg az utasítást egyszemélyi vezető adja ki.

Így azt láthatjuk, hogy a jogszabályok és a kvázi-jogszabályok közötti azon elválasztó ismérv, hogy az előbbi életviszonyok széles körére, míg az utóbbi jóval szűkebb körre vonatkozik, *nem abszolút kritérium*. Ha pl. a 2015-ös országgyűlési határozatokat böngésszük végig, akkor nemcsak olyan teljesen egyedi ügyekben történő döntést találunk, mint a „Magyar Nemzeti Bank felügyelőbizottsága elnökének és tagjainak megválasztásáról” szóló 32/2015. (VII. 7.) OGY határozat, hanem olyanokat is, mint a 30/2015. (VII. 7.) OGY határozat, amely a „kapcsolati erőszak elleni hatékony fellépést elősegítő nemzeti stratégiai célok meghatározásáról” szól. Ami abszolút tilalom, az a szervezeten kívüli személyekre, és különösen az állampolgárokra vonatkozó kötelezettség megállapításának tilalma.

A másik oldalról a „normatív” határozatot és utasítást el kell különíteni az *egyedi* határozattól és utasítástól, amely tehát nem minősül másodlagos jogforrásnak. Ezek mindig valóban egy egyedi ügyet döntenek el. Talán mondani sem kell, hogy a „normatív” és az „egyedi” közötti határvonal is elmosódó. Pl. 2015-ben a Kormány határozatai között fogunk találni olyat, amely a „védelmi felkészítés egyes kérdéseiről” rendelkezik, [1552/2015. (VIII. 7.) Korm. határozat], és amely a különleges jogrendben (pl. háború idején) bevezethető intézkedések részletes szabályait, és az ezzel kapcsolatos munkatervet tartalmazza öt oldalon keresztül. Ez esetben kérdés, hogy vajon ez egy egyedi, vagy egy jövőre szóló, általános jellegű, azaz „normatív” határozat-e.

A határozatokat általában sorszám/évszám, majd a kihirdető közlöny dátuma módon címezik. (pl. 33/2015. (VII. 7.) OGY határozat a Magyar Nemzeti Bank monetáris tanácsa tagjainak megválasztásáról szóló 11/2011. (III. 9.) OGY határozat módosításáról). A Kormány határozatainak száma négyjegyű, mivel itt többféle kategóriát is elkülönítünk. Az 1000-rel kezdődőket a Magyar Közlönyben, míg a 2000-rel kezdődőket a Hivatalos Értesítőben kell közzétenni, az ennél magasabb sorszámúak nem nyilvánosak, ezeket a címzettek rendszerint közvetlenül kapják meg.

Tartalmilag ezeket az állami normákat szinte lehetetlen tipizálni, hiszen tárgyuk az adott szervezet főtevékenységétől, hatáskörétől és feladataitól függ. Van azonban egyféle – rendszerint normatív utasítás formájában megfogalmazott – típusa, amely kiemelkedik a többi közül, az, amelyik az adott szervezet felépítését és működésének legfontosabb szabályait tartalmazza: ez a Szervezeti és Működési Szabályzat. Pl. jelenleg a Miniszterelnökség szervezetét és működését az 1/2014. (VII. 23.) MvM utasítás szabályozza, (a Miniszterelnökség Szervezeti és Működési Szabályzatáról). A szervezeti és működési szabályzatok az adott szervezet alapadatait (pl. székhelyét, telephelyeit, adószámát stb.), a szervezetben található vezetési szinteket, ezen vezetési szintekhez tartozó feladatokat és hatásköröket (döntési jogosítványokat), az egyes szervezeti egységek elnevezéseit és feladatait, és a működésre (döntésre, előterjesztésekre stb.) vonatkozó részletes szabályokat tartalmazzák. Csak néhány példa az idézett, - egyébként 134 oldalnyi hosszú utasításból. Ebből értesülhetünk pl. arról, hogy a miniszterelnökségen jelenleg 9 államtitkár tartozik közvetlenül a miniszter irányítása alá, vagy hogy pl. a Magyar Posta Zrt. tulajdonosi jogainak gyakorlását a miniszterelnökségen „a nemzeti pénzügyi szolgáltatásokért és postaügyekért felelős államtitkár” gyakorolja.

Ezeknek a normatípusoknak a közös jellegzetessége továbbá, hogy *rendkívül gyorsan változnak*. Ez részint annak köszönhető, hogy a tulajdonképpeni céljuk épp az, hogy a közigazgatás napi működtetését végezzék, részben pedig annak, hogy a kiadásuk és a megváltoztatásuk szinte semmilyen eljárási és formai kötöttséggel nem jár, nagyon könnyű.

3. A nem állami kvázi-jogszabályok

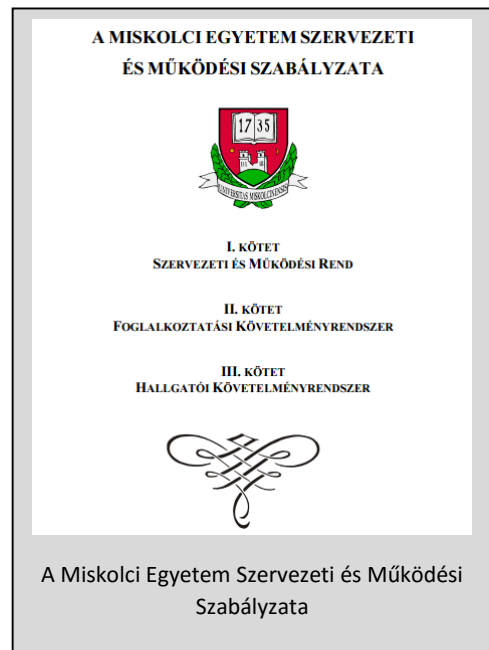
A nem állami kvázi-jogszabályoknak – ahogy fentebb jeleztük – két további altípusát különböztetjük meg. Az egyik típus az, amelyben az adott szervezet a *saját tagjai számára* állapít meg a jövőre vonatkozóan szabályokat. Ezek közül az egyik legfontosabb a *kollektív szerződés* (jelenleg a magyar jogban a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi. I. tv. 276.-283. § szabályozza), amelyet a munkáltatók kötnének a dolgozók képviselőivel (a szakszervezetekkel), és amely az adott munkáltatónál a – munkaügyi jogszabályok keretei között – nemcsak a szerződést megkötőkre, hanem az adott szervezethez *később felvett dolgozókra* is vonatkozik. Épp ezért lehet azt mondani, hogy a kollektív szerződés kevesebb ugyan, mint egy jogszabály, ugyanakkor jóval több, mint egy egyszerű kétoldalú megállapodás, amely csak a megállapodásban részt vevőkre terjedhet ki. Akárcsak a többi ide tartozó típus esetén, itt is egyfajta korlátozott hatókörű mini-jogszabályról beszélünk.

Ugyanilyen kvázi-jogszabály a *kamarai szabályzat*. A szakmai kamarák az adott szakma „önkormányzati elven alapuló, szakmai és érdekképviseleti feladatokat ellátó köztestületei” [1998. évi XI. törvény az ügyvédekről, 12. § (1) bekezdés]. Itt is azt láthatjuk, hogy a kamarai szabályzat egyfajta korlátozott hatókörű, csak a tagokra kiterjedő jogszabály, amely a hivatásgyakorlás egyes szabályait tartalmazza.

Mindkét példa esetén jellemző, hogy csak a jogszabályok (az elsődleges jogforrások) keretei között mozoghatnak. Vagy úgy, hogy a jogszabályok kifejezetten ráhagyják ezekre a kvázi-jogszabályokra egyes életviszonyok szabályozását (ahogy pl. az ügyvédi törvény az ügyvédek fegyelmezésének kérdését teljes egészében ráhagyja a kamarai szabályzatra; ezt jelenleg pl. a Magyar Ügyvédi Kamara 3/1998. (VI. 27.) Fegyelmi Eljárási Szabályzata szabályozza) vagy úgy, hogy a jogszabályokban foglalt jogosítványokhoz képest *többletjogosítványokat* tartalmazhatnak (ahogy a kollektív szerződés pl. többletszabadságot, magasabb végkielégítést, hosszabb felmondási időt stb. írhat elő a dolgozók számára).

Sajátos normaként viselkednek azok szabályok is, amelyek egyes szakmák gyakorlásának bizonyos szabályait írják elő részletesen. (Pl. egyes orvos-szakmai szabályok, az igazságügyi szakértőkre vonatkozó szabályok). Ezek közös jellegzetessége, hogy nem jogi (nem elsődleges jogforrásba foglalt), de az adott szakma szervezetei által *kikényszerített* szabályokról van szó. Ezen szabályok nagy része korábban íratlan, szakmai jellegű „mesterfogás” volt, azonban a külvilág, a közvélemény oldaláról gyakran óriási nyomás nehezedik az adott szakmára, hogy ezeket írásba foglalják. Gyakran az is megesik, hogy ezekből a fentebbi nyomás hatására valódi jogszabály lesz. (Ahogy egy sor bankszakmai kérdés kapott az utóbbi években jogszabályi formát.)

A nem állami kvázi-jogszabályok másik típusa az, amely nem egy adott szervezet belső tagságra állapít meg szabályokat, hanem egyes területeken nem-kötelező, (de általában széles körben követett)

A Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (International Standards Organisation, ISO) az egyik legnagyobb szabványokat készítő szervezet. Szinte minden iparágat felölelő csaknem 20 000 szabvány-leírása létezik. Nem kormányzati szervezet, székhelye Genf.

mintaszabályokat fektet le. Ezek közül kétfélet érdemes újra csak megkülönböztetni, a nem-jogi és a jogi mintaszabályokat. A nem-jogi mintaszabályok egyik legfontosabb típusa, (amely részben összefügg a fentebbi szakmai szabályokkal is), a *szabvány*.

A szabvány, a jelenleg magyar szabványtörvény, (1995. évi XXVIII. törvény, a nemzeti szabványosításról) 4. §-a alapján olyan „elismert szervezet által alkotott vagy jóváhagyott, közmegegyezéssel elfogadott olyan műszaki (technikai) dokumentum, amely tevékenységre vagy azok eredményére vonatkozik, és olyan általános és ismételten alkalmazható szabályokat, útmutatókat vagy jellemzőket tartalmaz, amelyek alkalmazásával a rendező hatás az adott feltételek között a legkedvezőbb.” A szabvány tehát általában technikai jellegű, és többféle szakmai megoldás közül választ ki egyet az egységesítés szándékával. Szabványt többféle szervezet is megállapíthat, és jelenleg a világban több száz nemzetközi és nemzeti szerv foglalkozik szabványok kiadásával. Mások mellett ez az oka annak is, hogy a szabvány *nem kötelező*. Követettsége abból fakad, hogy az adott szakma magától is felismeri, hogy az egységes méreteknek, megoldásoknak, eljárási lépéseknek, minimumfeltételeknek óriási előnyei vannak. Nem kell újra és újra kitalálni a megfelelő megoldást, a felhasználók, a hétköznapi állampolgárok pedig tudják, hogy

mire számíthatnak. Egy szabványos (egységes) megoldással garantált minőséget, a nemzetközi piacokra történő könnyebb belépést, a technológiai költségek csökkentését lehet elérni. Kiszámíthatóságot és biztonságot tehát.

Hasonlóak a szabványhoz, a *statisztikai nómenklatúrák*. Ezek célja úgyszintén az egységesítés, de a szabványnál alapvetőbb szinten. A gazdasági tevékenységeket osztályozó TEAOR (Gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszere), és az áruk osztályozását és besorolását elvégző Vámtarifája célja, hogy a gazdasági életben, amikor egy tevékenységről, vagy egy áruval beszélünk, *mindenki ugyanazt értse alatta*. Ha autógyártásról, pénzügyi szolgáltatásról, szénbányászatról, szappanról, gumibroncsról vagy mozdonyról beszélünk, akkor pontosan tudjuk, hogy ezeknek milyen jellemzőik vannak. Mindkét statisztikai nómenklatúrát *EU-s szabályok* tartalmazzák. A TEAOR-t a gazdasági tevékenységek statisztikai osztályozásáról szóló 3037/90/EGK tanácsi rendelet, míg az áruosztályozást a Közös Vámtarifáról szóló 2658/87/EGK tanácsi rendelet tartalmazza. Természetesen mindkettőt igen gyakran módosítják.

A *jogi jellegű* mintaszabályoknak ismét sokféle változata lehetséges, de két alaptípust érdemes megemlíteni.

Az első típust *tekintélyes szervezetek* készítik, amelyeknek a fő feladata ilyen kvázi szabályok megalkotása. Itt egy külföldi példát érdemes felidézni, amellyel már a Bevezetés tárgy keretében is találkoztunk. Ez a példa az *American Law Institute*, (ALI) amely még a múlt század húszas éveinek végén tűzte ki céljául, hogy az akkorra már átláthatatlanul szövevényes precedensjogot rendszerbe foglalja. Mivel az ALI magánszervezet, tagjai pedig tekintélyes jogászok az általa kibocsájtott ún. *restatementek* (kb. „újramegállapítás”), amelyek egy-egy jogterület precedensjogából szűrik ki a „lényegét”, nem kötelező erejűek ugyan, de az egyszerű kommentároknál, magánszemélyek összefoglalóinál jóval nagyobb súllyal bírnak, így a bíróságok sokszor, és igen szívesen támaszkodnak rájuk, és elég gyakran hivatkozzák is ezeket. A *restatementek* igazi átmenetet jelentenek a magyarázó szövegek és a jogforrások között.

Ugyanez igaz az ALI által kibocsájtott model-codes (kb. minta-törvények)-re is. Ezeknek a törvényi formában megfogalmazott jogi szövegeknek kifejezetten az a céljuk, hogy mintául szolgáljanak az

egyres tagállami kodifikációkhoz. Pl. az ALI Minta Büntető Törvénykönyvét több amerikai tagállam törvényhozása is felhasználta saját büntetőködexeének megalkotásakor.

Magyar példát is tudunk hozni olyan jogi szövegre, amely – annak ellenére, hogy nem lett formálisan jogszabály, - a bírói gyakorlatban, és a jogéletben mégis meggyökeresedett, és szinte jogszabályként használták. Ez a magánjogi törvény 1928.-as javaslata, amelyet formális elfogadás nélkül is alkalmazott a bírói gyakorlat egészen az 1959-es Ptk. hatálybalépéséig.

Ellenőrző kérdések

1. Sorolja fel a kvázi-jogszabályokat! Miért nevezzük ezeket így? Miért másodlagos jogforrások?
2. Mi volt ezeknek Magyarországon régebben a neve, és mi ma? Mi szabályozza ezt a kérdést?
3. Mondjon példákat arra, amikor ezek a szöveg-típusok a tanult szöveg-típusok határeseteit jelentik!
4. Hol jelennek meg ezek a dokumentumok nagyrészt?
5. Mondjon példát nem jogi mintaszabályokra! Mi jellemzi ezeket?
6. Mondjon példát jogi mintaszabályra!

6. fejezet

Másodlagos jogforrások II.

Döntvényi jog

(Zódi Zsolt)

1. A döntvény és a precedens fogalma

1.1. Az egyedi döntések szerepe a precedensjogban és törvényi jogban

Az eddig megismert jogforrások közös jellemzője az volt, hogy ezek a jövőre nézve állítanak fel valamilyen absztrakt (általánosan megfogalmazott, emberek szélesebb csoportjára vonatkozó) szabályt, és kifejezetten az előre szabályozás szándékával születnek. Az ebben a fejezetben ismertetendő döntvényi jog jellemzője azonban az, hogy nem kifejezetten jogforrásként keletkezik, hanem egyedi döntésként, azaz *működési szöveggént*. Később azonban a vitaeldöntő fórum olyan fontosnak találja a döntést, hogy azt *követendő mintaként* közzéteszi, sőt gyakran elvi összefoglalót is készít hozzá, azaz valódi szabállyá formálja. Így keletkeznek a döntvények. A döntvény tehát egy vitaeldöntő fórum jövőben is követendőként kijelölt döntését jelenti.

A precedensek a precedens-rendszerekben elsődleges jogforrásnak minősülnek, hiszen ezekben a rendszerekben létezik a *stare decisis* elve, amely azt mondja ki, hogy bizonyos felsőbbbíróági döntéseket a bíróságok *kötelesek* követni. Az is fontos jellegzetessége a precedens jogoknak, hogy bizonyos jogterületeket (pl. a kártérítési jog legnagyobb részét) *kizárólag* precedensek szabályoznak. Végül fontos különbség a precedens-jogok és a törvényi jog között, hogy előbbiben a bíróság értelmezése még a törvényi jog területén is elsőséget élvez a puszta jogszabály-szöveggel szemben. Amikor a bíróság a jogszabályt használja, felhívja, értelmét kibontja, ezt mindig valamilyen precedens segítségével teszi. Az angol bíróságok szerint a bírói gyakorlat nélküli jogszabály-szöveg holt betű.

A kontinentális rendszerekben az egyedi ügyekben hozott korábbi felsőbbbíróági ítéletek, - bizonyos igen szűk kivételektől eltekintve – nem kötelezőek az alsóbíróságokra nézve, ezért nem is nevezik a korábbi döntéseket ezekben a rendszerekben „precedensnek”. A magyar szóhasználat az általunk is használt „döntvény” szót használja rájuk. A jog működése ugyanakkor elképzelhetetlen ezek nélkül a döntések nélkül. A döntvényi jog alapvetően négy ok miatt alakul ki.

1. A jogszabályok megfogalmazása néhol *szándékolatlan általános*. Korábban már láttuk, hogy a jogszabályok gyakran használnak olyan kategóriákat és megfogalmazásokat, amelyek eleve általános jellegűek (pl. alapos ok, méltányos összeg, szokásos szükséglet). Ilyenkor a jogszabály megalkotói azt feltételezik, hogy az életbeli esetek olyan változatosságot mutatnak, hogy felesleges ezeket, és ezek

minden körülményét megpróbálni számba venni. Célszerűbb a bírói gyakorlatra bízni, hogy az egyedi esetekben mondja meg, hogy mit jelent konkrétan az alapos ok, a méltányos összeg vagy a szokásos szükséglet.

2. A jogszabályok egyébként világos és egyértelmű (nek tűnő) rendelkezései *más jogszabályokkal kapcsolatba kerülve értelmezési nehézségeket támasztanak*. Ilyen esetek alakulhatnak ki olyankor, amikor egy jogszabály kifejezetten utal egy mögöttes jogszabályra az alkalmazásakor, de olyankor is, amikor ilyen utalás ugyan nem történik, de a jogrendszer alapvető elveiből, vagy magából a jogesetből ez következik. Utóbbinak egyik esete az, amikor a felek megállapodásának értelmezése vet fel problémákat.

Példa a 2. esetre: egy friss BH-ban az a kérdés vetődött fel, hogy az újonnan bevezetett, a nem működő cégeket érintő kényszertörlési eljárás (2006. évi V. tv. VIII/A fejezet) során született határozat ellen van-e helye fellebbezésnek. Maga a jogszabály ugyan nem rendelkezik erről, azonban a Pp. (Polgári perrendtartás) szerint az ilyen típusú végzések ellen mindig van jogorvoslat. A Kúria a BH 200/2015. számon közzétett döntésében amellet foglalt állást, hogy ez esetben is alkalmazni kell a Polgári Perrendtartás általános szabályait, így a kényszertörlést elrendelő végzés ellen is van helye fellebbezésnek.

3. Mivel a bíróságnak egy adott ügyet mindig el kell dönteni, (legyen az bármilyen nehéz, vagy akkor is, ha a jogszabály nem rendelkezik az adott esetről, pedig rendelkeznie kellett volna, (joghézag) a bírói jog gyakran alakul ki ilyen *joghézagok* körül.
4. Végül a bírói gyakorlat *gyakran gyorsabban képes* reagálni a változó társadalmi viszonyokra, mint a formalizált, és gyakran átpolitizált jogalkotás. Bizonyos társadalmi problémákkal a bíróságok szembesülnek először, és a döntési kényszer miatt ilyenkor gyakran alakítanak ki egy – a jogszabályok szövegéből nem mindig egyenesen következő – új gyakorlatot.
5. Fontos látni, hogy míg a 3. és a 4. esetekben a bírói jogalkotás csak ideiglenes, a jogalkotás előbb vagy utóbb rendezi a helyzetet, addig az 1. és a 2. esetekben a bírói jog hosszabb ideig is fennmaradhat, és olykor évtizedekig rendez bizonyos kérdéseket, területeket.

Példa a 3. és a 4. esetre: az EBH 910/2003. számú jogesetben az a kérdés merült fel, hogy a zálogház létesítéséhez kell-e a pénzügyi felügyelet engedélye. Ugyanis az akkori hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló törvény (1996. évi CXII. tv – Hpt.) melléklete úgy fogalmazott, hogy a „külön törvény alapján” végzett zálogházi tevékenység nem minősül pénzkölcsön nyújtásának. Azonban ezt a külön törvényt a parlament nem alkotta meg. A Legfelsőbb Bíróság végül úgy foglalt állást, hogy, mivel a törvényt nem alkották meg, és a zálogházak elsősorban kölcsönt nyújtanak, vonatkozik rájuk a Hpt., és a felügyeletnek az ilyen tevékenységet engedélyeznie kell.

1.2. Döntvényi jog Magyarországon

A magyar jogtudomány és joggyakorlat viszonyulása elég ellentmondásos ehhez a jogforrás-típus-hoz. A háború előtt a döntvények igen fontos szerepet játszottak, - különösen a polgári jog területén – hiszen nem volt kodifikált polgári törvénykönyvünk. A háború után az ún. szocialista korszakban a bírói jog szerepét hivatalosan ugyan leértékelték, ugyanakkor a Legfelsőbb Bíróság bizonyos területeken formálisan is jogalkotói hatásköröket kapott, hiszen az ún. Irányelvek és az Elvi Döntések a bíróságokra nézve kötelezőek voltak, és de facto ilyen erővel bírtak a kollégiumi állásfoglalások is.

A '90-es évektől Magyarországon is folyamatosan nő a bírói döntések jogalkotó szerepe. Mára tehát valóban elmondhatjuk, hogy a bírói döntések *a jog másodlagos forrásainak* tekinthetők. Ez az oka annak is, hogy ez a „jogtest” önálló nevet is kapott: (újra) úgy emlegetik, hogy „döntvényi jog”.

A döntvények nemcsak a bírósági döntéseket ölelik fel, hanem mindenféle vitaeldöntő fórum olyan döntését, amelyet azzal a szándékkal hozott nyilvánosságra, hogy az később követendő mintául szolgálhasson. Így Magyarországon nagy jelentősége van a Versenytanács határozatainak, a Közbeszerzési Döntőbizottság határozatainak, vagy az Ombudsmani döntéseknek. Mivel azonban az általános, és végső jogalkalmazói fórum a bíróság, a továbbiakban ezeknek a fórumoknak a döntéseivel nem foglalkozunk.

2. Hogyan működnek a precedensek és a döntvények?

2.1. A common law precedens-módszere

A korábbi eseteket a *common law* jogásza másképp használja, másképpen dolgozik velük, mint a kontinentális kollégája, bár a két módszer között természetesen vannak bizonyos hasonlóságok. Sőt, még az angol „klasszikus” precedenshasználat és az amerikai precedens-módszer, valamint az alsó és felsőbb bíróságok precedenshasználatuk között is mutatkoznak különbségek. Ezeket a finomságokat most figyelmen kívül hagyva nézzük meg, hogyan dolgozik a precedensekkel egy *common law* jogász és a kontinentális kollégája.

A legfontosabb megfigyelés az, hogy a *common law*-ban érvényesül a *stare decisis* („álljon a döntés”), azaz a felsőbb bíróságok döntéseinek kötelező voltát kimondó elv, ezért a bíróságoknak *kötelességük* alkalmazkodni a korábbi felsőbb bírósági döntésekhez. Bár elsőre úgy képzelnénk, hogy a precedens-

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának tagjai. Hátsó sor (balról jobbra): Sonia Sotomayor, Stephen G. Breyer, Samuel A. Alito, Elena Kagan. Első sor (balról jobbra): Clarence Thomas, Antonin Scalia, John G. Roberts elnök, Anthony Kennedy, Ruth Bader Ginsburg

rendszerekben a jogászok tengernyi korábbi jogesetet olvasnak el egy ügyben történő érvelés kidolgozásához, az igazság az, hogy a legtöbb jogi területen már kialakult az a – legfeljebb tucatnyi jogesetből álló – *hálózat*, amely az adott jogterület leglényegesebb szabályait tartalmazza. Ezek az ún. *vezető jogesetek* (*leading case* vagy *landmark case*). Az egyes ügyek megítélésakor ezek a döntések azok, amelyekből a felek és a bíróságok első lépésben az érvelésükben kiindulnak. Fontos a klasszikus precedens-jogban, hogy a döntésekben a *szabályok* nem egyértelműen megfogalmazva szerepelnek, ahogyan egy jogszabályban, hanem azok lényegét (a *ratio decidendi*-t) elemzés útján, érvek segítségével kell belőlük kihámozni. Az érvelések a *landmark case*-eket nemcsak eredeti formájukban idézik fel,

hanem legtöbbször igyekeznek minél frissebb olyan eseteket is találni, amelyek azt illusztrálják, hogy a szabály ma is használatban van. Természetesen minden jogesetnek vannak a vezető jogesetektől eltérő, egyedi vonásai. Ezért a második lépésben a jogászok az érvelésükben azt igyekeznek kifejtetni, hogy az előttük fekvő eset *mennyiben tér el* a tipikustól (ha eltér), és ennek milyen hatása lehet az ítélet végső formájára. Ezt a módszert gyakran nevezik „*art of distinguishing*”-nek, (vagy csak *distinguishing*-nek, megkülönböztetésnek). A különbségeket természetesen szintén jogesetekkel igyekeznek illusztrálni.

Az esettel történő érvelés a *common law*-ban annyira fontos, hogy a „klasszikus”, angol esetjogi érvelésekbe még a jogszabályok (angol területen az *Act*-ek) szövegei is úgy kerülnek bele, *ahogy azt a bíróságok a saját gyakorlatukban értelmezték*, magyarázták. Ezért általánosságban elmondható, hogy a precedensjogokban a szabályok eseteken keresztül történő megvilágítása, az esetekkel való érvelés mindenképpen előnyt élvez.

A precedensrendszer emiatt egyben az *érvek hálózata is*. A hálózatban nincsenek, vagy alig vannak teljesen fix elemek, hiszen amely érv az egyik jogeset összefüggésében átütő és fontos, az a másik jogesetben lehet csak kiegészítő, vagy illusztratív szerepű. Az érvek között lehet hierarchia is, de ez sem biztos, hogy állandó. Elképzelhető, hogy egy érv az egyik határozatban olyan fontos, hogy az összes többi érv abból fakad, míg a másik határozatban épp csak mellékesen említik meg.

2.2. A kontinentális jog döntvény-használata

Bár minden jel arra mutat, hogy a kontinentális bíróságok is egyre gyakrabban hivatkoznak korábbi jogesetekre, az, ahogyan ezt teszik, mégis több ponton eltér a fentebb leírttól. Először is a kontinensen a jogászok mindig a jogszabályok (sokszor általános megfogalmazású) *szövegeiből indulnak ki*, ezt próbálják meg *értelmezni*. Mivel gyakran előfordul, hogy a rendelkezést többféleképpen is lehet értelmezni, ennek segítésére, az egyes értelmezések alátámasztására a kontinens jogásza is jogeseteket hívnak segítségül. Ezek az értelmezést segítő jogesetek azonban *soha nem kötik a bíróságot*, hiszen – kevés kivételtől eltekintve – nem kötelező őket figyelembe venni. Azonban természetesen egy meggyőző felsőbbbírósági döntés érvelő ereje mindig nagyobb, mintha valaki enélkül próbálja meg a saját jogszabály-értelmezését elfogadtatni. Fontos különbség továbbá a kontinensen, hogy a legtöbb felsőbbbírósági döntést itt *nem változatlan formában* teszik közzé, hanem ahhoz a jogi álláspont elvi lényegét tartalmazó összefoglalót (*headnote*) is csatolnak, és az érvelések elsőpró többségében a jogászok *már*

csak ezt az összefoglalót idézik fel. Ezért általánosságban igaz az a tétel, hogy míg a *common law* bíróságokon a jogszabály-szövegek is eseteken keresztül épülnek be a jogba, addig a kontinentális jogban az esetek is jogszabály-szerűen megfogalmazott rendelkezésekké változnak.

Annak, hogy a kontinens bíróságai kötelező erő hiányában is követik a korábbi felsőbbbírósági ítéleteket kétféle oka van, egy jogi megfontolás, és egy szociológiai, társadalomlélektani tény. A jogi megfontolás az, hogy mivel bármilyen ügy a felsőbbbíróság elé kerülhet, és a felsőbbbíróság maga nyilvánvalóan követi a saját gyakorlatát, ezért tanácsos ehhez a gyakorlathoz már előre igazodni, máskülönben a felülvizsgálat során az ítéletet hatályon kívül helyezhetik vagy megváltoztathatják. A szociológiai aspektus pedig az, hogy ha egyszer egy jogi megoldás egy meghatározott ügytípusban bevált, akkor azt mintaként, már csak takarékosági megfontolások miatt is célszerű átvenni.

Ez tehát a két ideáltipikus, szélsőséges eset, de a kettő között számtalan átmenet is lehetséges. Ilyen átmeneteket testesít pl. meg az amerikai jog, ahol a *headnote*-oknak nagy szerepük van, vagy a magyar Alkotmánybíróság és az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata, amelyben nincsenek ilyen elvi összefoglalók. Nézzük most meg néhány olyan fórumot, amelyeken magyar jogásként is kiterjed döntvényi joggal találkozhatunk.

Justitia szobra a Kúria előcsarnokában

3. A döntvényi jog a Kúrián és a magyar rendes bíróságokon

A Kúria (korábban Legfelsőbb Bíróság, a továbbiakban Kúria) a magyar bírósági rendszer csúcán álló legfőbb bírói fórum. Ez a kiemelkedő szerepe kétféle módon is megnyilvánul. Egyfelől a Kúria a legutolsó fellebbezési fórum, mert ott a legtöbb jogerős bírósági ítéletet rendkívüli perorvoslással, ún. *felülvizsgálati kérelemmel* meg lehet támadni. Ha a Kúria úgy érzékeli, hogy az ítélet jogszabálysértő volt azt megsemmisítheti, és a bíróságot új eljárásra utasíthatja. (1952. évi III. tv. a polgári perrendtartásról (270. §), valamint az 1998. évi XIX. tv. a büntetőeljárásról (417. §). Másrészt a Kúriának Alaptörvényből folyó kötelezettsége, hogy a bíróságok egységes jogalkalmazása felett őrködjön, a jogegységet biztosítsa (Alaptörvény 25. cikk (3) bek., és 2011. évi CLXI. tv. a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról, 24. § (1) bek., 25. §, 32-44. §§. stb.) Ez azt jelenti, hogy a Kúria *kétféle típusú* eszközzel is arra törekszik, hogy az azonos tényállású ügyeket a különböző bíróságok egyféleképpen döntsék el. Az első típust az absztrakt eszközök jelentik (jogegységi döntés és kollégiumi állásfoglalás), míg a másodikat az egyedi döntések kétféle változata (elvi bírósági határozat és elvi döntés, (EBH) illetve bírósági határozat (BH))

3.1. Absztrakt eszközök

A Kúria *legerősebb* eszköze a jogegység megteremtésére a bíróságokra kötelező *jogegységi határozat*. Ez egy jól szabályozott eljárásrendben (az ún. jogegységi eljárásban) meghozott aktusfajta, amelyet általában kétféle esetben alkalmaz, és ezért két fajtája ismeretes.

1. Egyes *konkrét rész kérdésekben* (gyakran eldöntendő kérdésként megfogalmazható) eltérő gyakorlat esetén a Kúria ebben az adott szűkebb problémában foglal állást; pl.:

„Amennyiben a jogerős határozattal kiszabott közérdekű munka vagy pénzbüntetés végrehajthatóságának elévülése 2010. évi május hó 1. napja előtt bekövetkezett, úgy a továbbiakban nincs törvényes lehetőség a büntetés végrehajtására. Ha azonban a közérdekű munka és a pénzbüntetés végrehajthatóságának elévülése 2010. május 1. napjáig nem következett be, e büntetések elévülési ideje öt év.” (2/2013 BJE határozat).

2. Másrészt a Kúria a jogegységi határozatban gyakran *egy adott per csoport vagy jogintézmény több – egymással összefüggő – rész kérdésében*, szinte a jogszabályok megfogalmazását elérő

absztrakciós fokon, általános megfogalmazással taglalja az adott percsoport összes, vagy több problémáját:

„Ha a pénzügyi intézménytől kapott nem megfelelő tájékoztatás vagy a tájékoztatás elmaradása folytán a fogyasztó alappal gondolhatta úgy, hogy az árfolyamkockázat nem valós, vagy az őt csak korlátozott mértékben terheli, a szerződésnek az árfolyamkockázatra vonatkozó rendelkezése tisztességtelen, aminek következtében a szerződés részlegesen, vagy teljesen érvénytelen.” (2/2014 PJE határozat)

Szintén absztrakt eszköz az a szocialista rendszerben népszerűvé vált *kollégiumi vélemény*, (régebbi nevén kollégiumi állásfoglalás), amely inkább a 2. típusú jogegységi határozata hasonlít, hiszen egyes ügytípusok, pertípusok többféle aspektusát elemzi. Bár nem kötelező eszköz, a bíróságok körében népszerűsége máig töretlen. Jelenleg viták kereszttüzeiben áll, egyesek a visszaszorítását követelik, egyelőre eredménytelenül.

3.2. Egyedi döntvények (EBH és BH)

A Kúria nemcsak absztrakt eszközökkel, hanem *egyedi döntvényekkel* is igyekszik irányítani a joggyakorlatot. Ezek is kétfélek lehetnek:

1. Az ún. elvi bírósági határozatok, vagy elvi bírósági döntések (EBH-k). A két típus között a különbség az, hogy az előbbi a Kúria határozatán alapszik, míg az utóbbi alsóbíróságok elvi jelentőségüként felismert, és közlésre felterjesztett határozatán.
2. az egyedi bírósági határozatok (BH-k) amelyeket a Kúria a Bírósági Határozatok című folyóiratban folyamatosan, több évtizede tesz közzé.

A két határozattípus közötti különbséget az jelent, hogy az elvi határozat és döntés valamely „a társadalom széles körét érintő vagy a közérdek szempontjából kiemelkedő jelentőségű ügyben” születik, míg az utóbbi nem feltétlenül.

Mindkettő közös jellegzetessége, hogy ezek valódi, egyedi jogeseteken alapulnak, így tartalmazzák az ügy eredeti tényállását és pertörténetét is. A Kúria a döntéseket azonban nem változatlan formában teszi közzé, hanem a Kúria bírái *szerkesztik*, átdolgozzák ezeket. Kihúzzák belőlük az esetleges, lényegtelen részleteket (pl. konkrét időpontokat, helyszíneket, az ítélet technikai részeit), és írnak hozzájuk egy egy-két mondatos *elvi összefoglalót*, amely az adott döntvényben foglalt szabályt, lényegét, később is követendő mintát tartalmazza, mint például ez az 1994-es BH:

„A bizonyítékok okszerű mérlegelésén alapuló tényállás a jogerős ítéletet felülvizsgáló Legfelsőbb Bíróságot köti. Ehhez képest a bíróság által megállapított tényállás csak akkor iratellenes, ha az az annak megállapítása alapjául szolgáló adatokat illetően ellenkezik az iratok tartalmával. Nem állapítható meg azonban iratellenesség azon a címen, hogy a bíróság álláspontja egyes bizonyítékokkal ellenkezik, mert ez a körülmény nem iratellenességet támad, hanem a bizonyítékok mérlegelése ellen irányul [Pp. 275. § (1) bek.].” BH 1994.639.

Mivel Magyarországon nincsen *stare decisis*, a jogegységi határozatot leszámítva a fentebb említett egyetlen felsőbbbírósági aktus sem kötelező. A magyar bíróságok – akár csak a többi kontinentális bíróság – a legtöbbször mégis követik ezeket az aktusokat, úgy ahogy a fentebbi BH-t egy 2010-es másik határozat citálja az alábbi módon:

„Az alperes ugyancsak helyesen hivatkozott arra, hogy a felülvizsgálati eljárásban a bizonyítékok felülmérlegelésének, további bizonyítás felvételének nincs helye (BH 2002.29.). A bizonyítékok okszerű mérlegelésén alapuló tényállás a jogerős ítéletet felülvizsgáló Legfelsőbb Bíróságot is köti (BH 1996.505.). Ehhez képest az elsőfokú bíróság által megállapított ítéleti tényállás kapcsán jogszabálysértés csak akkor állapítható meg, ha az iratellenes, okszerűtlen vagy téves logikai ellentmondást tartalmazó tényeket, hibás ténybeli következtetéseket tartalmaz. Nem állapítható meg iratellenesség azon a címen, hogy a fél jogi álláspontja valamely bizonyíték bizonyító ereje tekintetében nem azonos a bíróságéval. Ez ugyanis nem iratellenességre utal, hanem a bizonyítékok felülmérlegelésére irányul, amire a rendkívüli jogorvoslati eljárásban nincs jogszabályi lehetőség (BH 1994.639.)” (BH 2010.288)

Végül meg kell emlékeznünk arról is, hogy a szerkesztett döntvényeken kívül 2007-től hozzáférhetőek az interneten a bíróságok szerkesztetlen, csak a neveket nem tartalmazó (ún. anonimizált) határozatai is. (<http://birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara>) Mivel ezek nincsenek elvi összefoglalóval ellátva, jogforrási jellegük erősen vitatott. Azzal azonban, hogy nyilvánosságra hozzák őket, egy enyhe jogforrási jellegre ezek is szert tesznek. A bíróságokon a rájuk történő hivatkozás egyre gyakoribb.

4. Más, döntvényekkel operáló bíróságok: Emberi Jogok Európai Bírósága, Európai Bíróság

Az Emberi Jogok Európai Bírósága az 1950-ben elfogadott Emberi Jogok Európai Egyezménye (és a későbbi kiegészítő jegyzőkönyvekben található többlet-jogositványok) betartására hozták létre. Ítéleteit mindig magánszemélyek kezdeményezésére, az államok ellen hozza. Az EJEB is igen széles körben hivatkozza saját korábbi döntvényeit, hiszen az Egyezmény jogtételei olyan általános megfogalmazásúak, amelyeket az egyes korábbi ítéletek bontanak ki pontosan. Az Egyezmény 34. cikke értelmében a Bíróság bármely természetes személytől, nem-kormányzati szervezettől vagy személyek csoportjaitól fogad be kérelmeket, amelyekben az egyezmény rendelkezéseinek megsértését lehet állítani. A kérelem befogadásának feltétele, hogy a hazai jogorvoslatokat ki kell meríteni.

Mivel az Egyezmény megfogalmazásai általánosak (pl. 3 cikk: „Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni”), a bíróság az egyes konkrét jogsértések esetén a korábbi eseteire támaszkodva igyekszik a döntésben érvelni. A fentebbi, 3. cikket alapul véve például több ügyben felmerült, hogy a túl kicsi börtöncella „kínzásnak” minősül-e. A *Fehér kontra Magyarország* ügyben a Bíróság a zárka méretén és a zárkán kívül eltölthető időn kívül is számtalan körülményt kellett figyelembe vevén. Ilyen esetekben gyakorta nyúl vissza saját korábbi eseteihez.

„18. A Bíróság továbbá emlékeztet arra, hogy esetjoga szerint a bántalmazásnak el kell érnie a súlyosság egy minimális szintjét ahhoz, hogy az Egyezmény 3. cikkének hatálya alá essen. A súlyosság e minimális szintjének megítélése relatív; az ügy valamennyi körülményétől, így a bánásmód tartamától, fizikai és mentális hatásaitól, továbbá – bizonyos esetekben – az áldozat nemétől, korától és egészségi állapotától függ. Továbbá, annak megítélésekor, hogy valamely bánásmód a 3. cikk szerinti értelemben „megalázó”-e, a Bíróság azt is figyelembe veszi, hogy a bánásmód célja az érintett személy megalázása és lealacsonyítása volt-e, s hogy a következmények tekintetében a bánásmód a 3. cikkel összeegyeztethetetlen módon hátrányosan érintette-e a személyiséget. Az ilyen cél hiánya azonban meggyőző módon nem tudja kizárni a 3. cikk megsértésének megállapítását (ld. *Peers v. Greece*, no. 28524/95, §§ 67-68, 74, ECHR 2001-III).”

Végül az Európai Bíróságot (ez az ún. luxemburgi bíróság) kell megemlítenünk, mint precedens-bíróságot. Az EU bírósága az európai jog alkalmazásával és értelmezésével foglalkozik. Ennek során leggyakoribb eljárása az ún. *előzetes döntéshozatali eljárás*. Ebben az eljárásban általában a nemzeti bíróság (vagy más hatóság) egy előtte folyó ügy kapcsán kérdést tesz fel a bíróságnak, ha azt észleli, hogy ellentmondás van, vagy lehet a nemzeti jogrendszer szabályai és az európai uniós jog között. Az előze-

tes döntéshozatali eljárás eredményeképpen a Bíróság értelmezi az EU jogot, és kimondja, hogy a nemzeti jog adott szabálya ellentétes, vagy nem ellentétes az EU joggal. A bíróság az ügyet az eredeti hatósági ügy érintettjei alapján nevezi el.

Így pl. a 2015. február 12-én kihirdetett C-567/13. sz. ítélet, a Fővárosi Törvényszéken (Baczó Nóra, Vizsnyiczai János István és a Raiffeisen Bank Zrt. Között) folyamatban levő eljárásban a Törvényszék azt a kérdést tette fel az Európai Bíróságnak, hogy „(h)átrányos-e a fogyasztóra az eljárás, ha a felperes a helyi bíróság előtt szerződés (általános szerződési feltételek) érvénytelenségének megállapítása iránt indított perben a keresetlevelében a perrel érintett szerződés egyik kikötése tisztességtelenségének a megállapítását is kéri, és az más bíróság, a törvényszék hatáskörét alapozza meg? (...)” Az ügy alapját tehát az jelentette, hogy a bank választottbírói (vagyis speciális, és igen drága) eljárást kötött ki a kölcsönszerződés megtámadására. És bár ezt a kikötést magát is érvényteleníteni lehet, de csak eggyel magasabb, és emiatt drágább eljárású bíróságon.

Az EU bírósága ilyenkor alaposan elemzi a nemzeti jog rendelkezéseit (esetünkben a Polgári perrendtartás és a Ptk. szabályait), a vonatkozó EU jogot (esetünkben a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló, 1993. április 5-i 93/13/EGK tanácsi irányelvet), és ezután dönt arról, hogy a nemzeti jog szabályai ellentétesek-e az EU joggal. Ami számunkra itt fontos, hogy az értelmezés során nagyban támaszkodik *a saját korábbi döntéseire*. (Esetünkben nyolc EU bírósági ítéletet idézett, mielőtt megadta volna a választ.) Az idézett ítéletek vagy a vonatkozó EU irányelv értelmezéseit, vagy az előzetes döntéshozatali eljárás természetére vonatkozó fejtegetéseket tartalmaznak.

Az ítélet mindig egy egyértelmű válasszal zárul a feltett kérdésre, amelyben a bíróság vagy ellentétesnek minősíti a nemzeti jog adott szabályát az EU joggal, vagy nem. A fentebbi esetben az ítélet így zárul:

„Következésképpen a feltett kérdésekre azt kell válaszolni, hogy a 93/13 irányelv 7. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal nem ellentétes az olyan nemzeti eljárásjogi szabály, amely alapján a blankettaszerződés érvénytelenségének megállapítására irányuló fogyasztói kereset elbírálására hatáskörrel rendelkező helyi bíróság az ugyanabban a szerződésben foglalt tisztességtelen kikötések érvénytelenségének megállapítása iránt az említett fogyasztó által benyújtott kérelem tekintetében nem rendelkezik hatáskörrel, kivéve ha megállapítható, hogy a helyi bíróságtól való áttétel olyan eljárási hátrányokat idéz elő, amelyek a fogyasztó számára rendkívül megnehezíthetik az uniós jogrend által biztosított jogok gyakorlását. Az erre vonatkozóan szükséges vizsgálatokat a nemzeti bíróságnak kell lefolytatnia.” (EJEB, C-567/13)

A válaszból az is világossá válik, hogy az EU bíróság magát az alapügyet nem dönti el, csak szempontokat ad a bíróságoknak arra vonatkozóan, hogy az EU jogot az adott esetben hogyan kell értelmezni.

Ellenőrző kérdések

1. Mi a precedens fogalma?
2. Mi a döntvény fogalma?
3. Miben különbözik a precedens-jog és a döntvényi jog?
4. Melyek a döntvényi jog kialakulásának okai?
5. Melyek a magyar Kúria jogegységesítő eszközei? Melyek az absztrakt és melyek az egyedi döntvényi eszközök? Mi jellemzi ezeket?
6. Hasonlítsa össze a Kúria, az EJEB és az Európai Bíróság precedenskezelését!
7. Mondjon példákat arra, hogy hogyan lesz egy egyszerű határozatból, amely működési szöveg másodlagos jogforrás? Mi szükséges ehhez?